

ทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และสิ่งแวดล้อม ได้มีมานานแล้ว และถือกำเนิดขึ้นในยุโรปเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะทางแถบยุโรปตะวันตก เพราะประเทศแถบนี้มีความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรม และวิชาการแขนงใหม่ ๆ ควบคู่กันมา ประกอบกับความมั่งคั่งของแหล่งโบราณสถานและโบราณวัตถุ จำนวนมาก ทั้งที่ปรากฏในลักษณะที่เป็นกลุ่มเมือง และส่วนที่เป็นซากปรักหักพัง ที่ยังคงสะท้อนร่องรอยอารยธรรมที่รุ่งเรืองแต่ครั้งโบราณกาลมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสิ่งที่ยังคงหลงเหลืออยู่นี้ได้ก่อให้เกิดการปลุกฝังความรัก ความหวงแหน อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ไว้อย่างแนบแน่น

จุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับการอนุรักษ์อาจกล่าวได้ว่า บรรดาจักรพรรดิโรมัน (Roman Emperors) เป็นผู้ริเริ่มวางพื้นฐานของกฎหมายสำหรับการป้องกันมิให้เกิดการทำลายสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มีคุณค่าและความสำคัญต่ออารยธรรมมนุษย์ และเริ่มมีการวางพื้นฐานทางกฎหมายตั้งแต่สมัยโบราณ ในการอนุรักษ์และบูรณะสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่ทรุดโทรม โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเก็บรักษาคุณลักษณะอันมีค่าของตัวเมืองไว้พร้อมกันนี้ได้มีการจัดสรรเงินงบประมาณสำหรับดำเนินการ (ม.ร.ว.ชาญวุฒิ วรวรรณะ : 6) แต่เมื่อเทคนิควิทยาการได้พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา โดยเฉพาะการเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมขึ้นที่อังกฤษ และขยายวงกว้างไปในยุโรป และอเมริกา ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาศิลปวิทยาการการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย ซึ่งนำไปสู่การเร่งพัฒนาเมือง เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเมืองอย่างรวดเร็ว และการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลาย มรดกทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมถูกทำลายลงอย่างมาก แต่ในขณะเดียวกันก็ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของพัฒนาการทางเทคนิค และแนวความคิดในการอนุรักษ์ที่เริ่มซับซ้อน และประสบความสำเร็จขึ้นทุกทีเช่นกัน ความสนใจในด้านการอนุรักษ์ได้แผ่กว้างออกเรื่อย ๆ จนในที่สุดได้เกิดเป็นความคิดของการอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการวางผังเมืองโดยเน้นการสงวน รักษา ปรับปรุง ให้คงสภาพเดิม และตัดแปลงให้สภาพของศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ของเมือง หรือพื้นที่หนึ่ง ๆ มีชีวิตชีวาอยู่ได้โดยไม่ขัด

ต่อสภาพเศรษฐกิจ และสังคมปัจจุบัน (สาทิศ ชูแสง, 2527)

1. ความหมายของการอนุรักษ์

ในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการอนุรักษ์ได้มีผู้ให้คำจำกัดความ หรือ ความหมายของการอนุรักษ์ (Conservation) ไว้มากมาย ซึ่งจะนำมาเป็นแนวทาง ประกอบการศึกษาพอสังเขปได้ดังนี้

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์ ไว้ว่า "การอนุรักษ์ คือ การรักษาให้คงเดิม" (การอนุรักษ์ที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติคือ การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพใช้ได้นานที่สุด เกิดประโยชน์มากที่สุด และสูญเสียน้อยที่สุด การอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมก็คือ การรู้จักรักษาไว้มิให้สูญสิ้นไปหรือให้อยู่ในสภาพคงเดิม"

การอนุรักษ์มีความหมาย 2 นัย ในนัยที่กว้าง การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้และการจัดการทรัพยากรทั้งที่เป็นธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างฉลาด และมี การวางแผนอย่างรอบคอบสำหรับทรัพยากรเหล่านี้ เพื่อบรรลุความต้องการในอนาคตของเราเอง ซึ่งความต้องการในอนาคต มักจะหมายถึงการมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติใช้อย่างเพียงพอในอนาคตนั่นเอง ส่วนนัยที่มีความหมายที่แคบกว่า การอนุรักษ์อาจจะหมายถึงการปรับปรุงหรือป้องกันอาคาร หรือกลุ่มอาคารและปริมาตรใกล้เคียง (Conservation Area) โดยมักจะเป็นอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม หรือที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ บริเวณดังกล่าวอาจมีขอบเขตตั้งแต่หมู่บ้านทั้งหมู่บ้าน เมืองขนาดเล็ก หรืออาจเป็นส่วนหนึ่งของเมือง เช่น ถนน ตลาด กลุ่มอาคารใกล้โบสถ์ วัด หรือแม้แต่ส่วนหนึ่งของอาคาร เป็นต้น (Whittick, ed., 1974)

การอนุรักษ์ หมายถึง "การวางแผนการใช้อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และเทคโนโลยีให้ดีที่สุด รวมทั้งการดูแลรักษาที่ดีต่ออาคาร และ บางครั้งรวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ เช่น กิจกรรมในอาคารทั้งด้านสังคมและเทคโนโลยี เช่น การรักษาวรรณคดีของชุมชน Covent Garden (ตลาดเก่าในลอนดอน) หรือการรักษา เครื่องสูบน้ำโบราณที่เหมือง East Pool ใน Cornwell" เป็นต้น (Reynolds, Editor, 1976)

หรือในอีกความหมายหนึ่ง หมายถึง "การกระทำเพื่อป้องกันการเสื่อมโทรม ซึ่งรวมทั้งกิจกรรมอื่น ๆ ที่ทำเพื่อสืบอายุของมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ

ของเรา จุดประสงค์ก็เพื่อเสนอ แสดงต่อผู้ใช้อาคารและผู้ชมอาคารประวัติศาสตร์เหล่านั้น ด้วยความลงมือในทางศิลปะและสื่อสารต่อมนุษย์ที่อาคารเหล่านั้นครอบครองอยู่ โดยการกระทำที่มีประสิทธิภาพ และถ้าเป็นไปได้การซ่อมแซมต้องถอดเปลี่ยนได้ และไม่จำกัดความเป็นไปได้ในการปรับปรุงโครงสร้างในอนาคต โดยมีพื้นฐานเริ่มจากกฎหมายผ่านการขึ้นทะเบียนอาคารโบราณสถาน ผ่านการวางผังเมือง และกิจกรรมการอนุรักษ์อื่น ๆ ขอบเขตของการอนุรักษ์ดังกล่าวประกอบด้วย อาคารประวัติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ มีลำดับตั้งแต่การวางผังชุมชนไปถึงการอนุรักษ์ หรือการเสริมความแข็งแรงให้กับศิลปวัตถุชิ้นหนึ่ง การอนุรักษ์ต้องการความร่วมมือจากหลายสาขา ครอบคลุมตั้งแต่นักวางผังชุมชน ภูมิสถาปนิก นักสำรวจ สถาปนิก นักอนุรักษ์ วิศวกร ผู้รับเหมา ช่างฝีมือ นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ โดยนักชีววิทยา เคมี ฟิสิกส์และภูมิศาสตร์ เป็นผู้ให้ความสนับสนุน" (Feilden 1982)

และในทัศนะของ Gerald Burke ในแง่ของการอนุรักษ์ได้กล่าวเปรียบเทียบการอนุรักษ์กับโครงประกอบของร่างกายมนุษย์ ที่ประกอบด้วยอวัยวะที่สมบูรณ์และนำชมเป็นสัญลักษณ์ของการมีสุขภาพที่ดี และมีชีวิตที่มีความสุขแล้วเราสามารถใช้หลักการเดียวกันนี้กับชุมชนหรือเมืองได้เช่นกัน โดยการรักษาสภาพที่ดีของเมือง 3 ประการ ได้แก่

1. รักษาร่างกายของเมืองให้ดี และบำรุงรักษาสภาพของเมืองเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจและกิจกรรมทางสังคมดำเนินไปด้วยดี
2. ผ่าตัดเพื่อปรับปรุงระบบการติดต่อ (Circulation) และเอาส่วนที่เป็นโรคออกไป
3. สร้างชีวิตใหม่ในส่วนที่เสื่อมโทรม หรือสร้างสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ บนที่เก่าหรือที่ใหม่

ลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ คือสิ่งที่แสดงถึงความหมายของคำว่า "อนุรักษ์" ซึ่งครอบคลุมถึงการปรับปรุงบริเวณศูนย์กลาง (Central Area Renewal) การปรับปรุงที่อยู่อาศัย (Rehabilitation) และการปรับปรุง (Redevelopment) รวมทั้งการขยายตัวของเขตที่พักอาศัย และการอนุรักษ์นั้นมิได้หมายความว่าเฉพาะการเก็บรักษาหรือการป้องกันให้ปลอดจากการเน่าเปื่อย หากแต่หมายถึงการรักษาสภาพ ตลอดจนการใช้งานด้วยสำหรับการอนุรักษ์เมืองจะมีความหมายรวมถึง องค์ประกอบ 3 ประการของเมือง ได้แก่ อาคาร (Building Fabric) รูปแบบพื้นที่ (Pattern Of Land) และการใช้ประโยชน์ของอาคาร (Building Utilization) ซึ่งทั้ง 3 สิ่งนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

นิจ หิดูชีระนันท์ ได้ให้ความคิดในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมไว้ ดังนี้ "การอนุรักษ์ อาคาร สถานที่ และบริเวณอันมีคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์นั้น ควรถือหลักการว่าจะไม่อนุรักษ์เพียงเพื่อการอนุรักษ์ กล่าวคือ จะไม่อนุรักษ์อย่างเป็นชิ้นส่วนอยู่ในพิพิธภัณฑ์สถาน หรือในลักษณะที่เรียกว่า "รักษาไว้ในตู้กระจก" แต่จะต้องอนุรักษ์ในแนวความคิดใหม่ โดยให้อาคารสถานที่ และ บริเวณเหล่านั้นผสมผสานกลมกลืนไปกับชีวิต และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมมนุษย์ในสังคม ปัจจุบัน ทั้งนี้ จะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการฟื้นฟูบูรณะแหล่งชุมชนในที่ต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้บริเวณเก่ากลางเมืองตลอดจนบริเวณอื่น ซึ่งกำลังเสื่อมโทรมด้วยอายุขัยลงโดยลำดับ"

จารุณี ศิริมั่งคะลา ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์ไว้อย่างน่าสนใจว่า การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การสงวนรักษา ป้องกันดูแล เน้นคุณค่าและปรับปรุง อาคาร กลุ่มอาคารและบริเวณใกล้เคียง ที่มีความสำคัญและมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ สังคม และเทคโนโลยี ทั้งที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยร่วมกันกับเราในชีวิตประจำวันและโบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือส่วนของเมืองที่ไม่ได้มีการใช้สอยอีกแล้วก็ได้ ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ซึ่งลักษณะเฉพาะของเมือง (Character Of Town) ตลอดจนสภาพแวดล้อม (Environment) ที่ดี ซึ่งการอนุรักษ์นี้ไม่ได้หมายความว่า จะต้องรักษาทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในสภาพเดิม หรือเก็บไว้เพียงพิพิธภัณฑ์ของอดีตเท่านั้น หากต้องการให้มรดก วัฒนธรรมทุกชิ้นมีคุณค่าต่อชนทั้งในรุ่นปัจจุบันและอนาคตด้วย ซึ่งการอนุรักษ์ในที่นี้จะมุ่งเน้น การควบคุมการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่เป็นระเบียบ และก่อให้เกิดผลเสียน้อยที่สุดเป็นสำคัญ และเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาในคุณภาพที่เหมาะสม โดยมีนโยบายและเป้าหมายในการอนุรักษ์เป็นเครื่องมือควบคุม และการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน และประชาชน ในท้องถิ่น รวมทั้งความร่วมมือประสานงานกันจากผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ อาทิ นักผังเมือง นักออกแบบชุมชน ภูมิสถาปนิก วิศวกร นักอนุรักษ์ นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ศิลปะ และช่างฝีมือ เป็นต้น (จารุณี ศิริมั่งคะลา, 2531)

แต่ถ้าจะกล่าวถึงการอนุรักษ์ในแง่ของคุณค่า (Value) ของการอนุรักษ์ วิจัย ขจรปรีดานนท์ แห่งกองผังเมืองเฉพาะ สำนักผังเมืองได้เคยกล่าวถึงแนวความคิดของการอนุรักษ์ที่ทางประเทศตะวันตกยอมรับไว้ 4 ประเภท คือ (อ้างถึงในกนกพร แก้วกั้งวาล 2528: 10)

ก. คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรมที่เกิดจากการคงอยู่อย่างต่อเนื่องของ สถานที่ (Socio-Cultural Implication Of The Continuity Of Place) ความตั้งใจพื้นฐานคือ การรักษาความสมดุลย์ของความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

สภาพของเมืองถือเป็นบันทึกที่มีชีวิตของการพัฒนาการสังคม และจะมีความหมายที่ต่อเนื่อง เป็นขบวนการที่ต่อเนื่องการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันแสดงถึงความต่อเนื่อง (Continuity) และลักษณะเฉพาะ (Identity) ของสังคม

ข. คุณค่าทางศิลปะ (Aesthetic Value) การอนุรักษ์ในยุคเริ่มแรก เริ่มจากตระหนักในคุณค่าศิลปะของศิลปะโบราณวัตถุ และงานสถาปัตยกรรม

ค. คุณค่าทางประวัติศาสตร์และการศึกษา (Historical And Academic Value) โดยทั่วไปประวัติศาสตร์มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจ ความเป็นไปในปัจจุบัน อาคารหรือเมือง มีความสามารถทนทานอยู่ได้นานกว่าช่วงอายุมนุษย์ หากได้รับการซ่อมแซม ดังนั้น จึงสามารถใช้เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ในยุคก่อนได้

ง. คุณค่าทางนิเวศวิทยา (Ecological Value) หมายถึง การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด เช่น ที่นกอ้ายอ้าย ในเชิงเศรษฐกิจ แสดงถึงการลงทุนในอดีต ดังนั้นจึงสมควรใช้ให้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงรักษาบูรณะให้ใช้ทรัพยากรพลังงานและเงินทุนที่มีอยู่อย่างจำกัดโดยหลีกเลี่ยงการรื้อถอน

2. การอนุรักษ์เมืองในย่านประวัติศาสตร์ (ฮาคา สุทธิธรรม, 2532)

ขอบเขตของการอนุรักษ์โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์ ได้ขยายจากการอนุรักษ์อาคารเดี่ยว ๆ ไปเป็นกลุ่มอาคารที่มีลักษณะเป็นย่านประวัติศาสตร์ และเมืองหรือชุมชนในอดีต ซึ่งเป็นการอนุรักษ์อาคารรวมถึงแวดล้อมเป็นบริเวณกว้าง

ลักษณะของเมืองและย่านประวัติศาสตร์

ก. เมืองประวัติศาสตร์ (รวมชุมชนโบราณ/ประวัติศาสตร์)

Ancient/Historic Cities

เมืองจะหมายถึงพื้นที่ที่อาจกำหนดขอบเขตได้บริเวณหนึ่ง อันประกอบด้วย อาคาร สิ่งก่อสร้างในการดำเนินชีวิตของประชาชน และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับอาคาร รวมทั้งการดำเนินชีวิตของประชาชนเหล่านั้น โดยพื้นที่ดังกล่าวอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของ "ผู้ปกครอง" ในขณะที่ชุมชนจะหมายถึงพื้นที่ที่อาจกำหนดขอบเขตบริเวณได้เช่นกัน มีลักษณะทางกายภาพที่คล้ายคลึงกับเมือง แต่อาจมีผู้ปกครองหรือไม่ก็ได้

เราสามารถจำแนกเมืองประวัติศาสตร์ตามช่วงอายุของเมือง
ได้ 4 ประเภท

1. เมืองร้าง (Abandoned/Dead Ancient/Historic City) หมายถึง เมืองที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงเวลาหนึ่ง หรือหลายช่วงก่อนจะถูกทิ้งร้าง ไปจนถึงปัจจุบัน อันเนื่องมาจากภัยสงครามหรือภัยพิบัติอื่น ๆ เช่น เมืองสุโขทัย นครวัด พุกาม ทิมแกค คาร์เธจ ปอมเปอี ฯลฯ

ปัจจุบัน

ช่วงเวลา

การทิ้งร้าง

ช่วงเวลาในอดีต I

ช่วงเวลาในอดีต II

แผนภูมิแสดงช่วงเวลาในการครอบครองเมือง

เมืองลักษณะนี้ในสมัยปัจจุบันเป็นแหล่งศึกษาและท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สำคัญ เนื่องจากเนื้อของเมือง (Historic Fabric) ยังสมบูรณ์อยู่มาก (High Integrity)

2. เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้าง และนำกลับมาใช้ใหม่ในยุคปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันถูกจำกัดขึ้น จึงมีการกลับไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เมืองเดิมที่ถูกทิ้งร้างไป และการตั้งถิ่นฐานแบบนี้มักจะทำลายหลักฐานของเมืองโบราณเดิมโดยรู้เท่าไม่ถึงการ เช่น อยุธยา เชียงใหม่ ลพบุรี โตะเกี้ยว ฯลฯ

ช่วงเวลาในอดีต

ปัจจุบัน

แผนภูมิแสดงช่วงเวลาในการครอบครองเมือง

การขยายตัวของประชากร โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา ทำให้เกิดการบุกรุก ทำลายโบราณสถาน องค์ประกอบของเมืองที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของชาวเมือง การเพิ่มปริมาณของระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ซึ่งหากไม่คำนึงถึงผังเมืองโบราณ มีผลทำให้สัดส่วน ขนาด รูปแบบการใช้สอย บรรยากาศของเมืองเก่าถูกทำลายลงไป

3. เมืองที่มีพัฒนาการจากอดีตถึงปัจจุบัน (Living Ancient/Historic City) หมายถึง เมืองโบราณหรือเมืองประวัติศาสตร์ที่มีการใช้พื้นที่ของเมืองอย่างต่อเนื่อง แสดงถึงความรุ่งเรือง ความตกต่ำ การฟื้นฟู และชีวิตของเมืองมีการพัฒนามาตามกาลเวลา เช่น โรม ลอนดอน ปารีส กรุงเทพฯ ธนบุรี ภูเก็ต ฯลฯ

อดีต

ปัจจุบัน

แผนภูมิแสดงช่วงเวลาในการครอบครองเมือง

เมืองในลักษณะนี้ มักประสบปัญหาการบุกรุกทำลายเอกลักษณ์ และสภาพแวดล้อม บรรยากาศของเมืองเก่าลงไป โดยการพัฒนาของเมืองในยุคปัจจุบัน

4. เมืองที่ถูกทิ้งร้างไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และนำกลับมาใช้ใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบันเมืองเช่นนี้มักปรากฏมากในทวีปยุโรป เป็นเมืองที่มีหลักฐานในช่วงพัฒนาของเมือง 2 แบบ คือ ลักษณะของเมืองในยุคโบราณแล้วหยุดไป ต่อมา มีการกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ และพัฒนาเมืองมาจนถึงยุคปัจจุบัน การกลับไปตั้งถิ่นฐานใหม่ อาจโดยกลุ่มชนใหม่หรืออารยธรรมใหม่

ยุคโบราณ

ยุคประวัติศาสตร์

ยุคปัจจุบัน

แผนภูมิแสดงช่วงเวลาในการครอบครองเมือง

ข. ย่านประวัติศาสตร์ (Historic District/Historic Center)

ย่านประวัติศาสตร์ จะหมายถึงพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมือง ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี อันประกอบด้วย อาคาร และองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์ หรือแหล่งโบราณคดีหลายแห่งรวมกันเป็นพื้นที่หนึ่ง

ในลักษณะย่านประวัติศาสตร์ที่เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งส่วนใดของเมือง จะปรากฏอยู่ในเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลง จนเหลือเฉพาะพื้นที่ส่วนนั้นเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ของเมือง โดยส่วนใหญ่ ๆ จะเป็นย่านใจกลางเมืองซึ่งเป็นย่านธุรกิจ หรือการปกครอง (Historic/Architectural District) และบางแห่งอาจเป็นย่านพักอาศัยของเมืองก็ได้ หากจะจำแนกประเภทของย่านประวัติศาสตร์ ตามลักษณะการใช้งานสามารถแยกออกได้ ดังนี้

- ย่านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม (Historic/Architectural District) เป็นบริเวณพื้นที่ที่ประกอบด้วย อาคารทางประวัติศาสตร์ ที่มีคุณค่าทาง สถาปัตยกรรม และพัฒนาการของเมือง อาจปรากฏในรูปของย่านพักอาศัย ย่านใจกลางเมือง ย่านอาคารราชการ เป็นต้น ตัวอย่างย่านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม เช่น กรุงรัตนโกสินทร์ หรือย่านใจกลางเมืองสงขลาอันประกอบด้วยอาคารพาณิชย์ กำแพงเมือง จวนเจ้าเมือง วัดวาอาราม รวมเข้าด้วยกัน เป็นต้น
- ย่านประวัติศาสตร์พาณิชย์กรรม (Commerical District) เป็นบริเวณพื้นที่ที่ประกอบด้วย อาคารทางประวัติศาสตร์เชิงพาณิชย์เป็นสำคัญ เช่น ย่านประวัติศาสตร์พาณิชย์กรรมเมืองภูเก็ต ย่านบ้านหม้อ เป็นต้น
- ย่านประวัติศาสตร์อุตสาหกรรม (Industrial District) เป็นบริเวณพื้นที่ที่ประกอบด้วย กลุ่มอาคาร หรือสิ่งก่อสร้างทางอุตสาหกรรม ที่แสดงถึงประวัติศาสตร์พัฒนาการความเจริญทางอุตสาหกรรมต่อเศรษฐกิจของประเทศ
- ย่านประวัติศาสตร์ชนบท (Rural District) เป็นพื้นที่ชนบทที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งรูปแบบทางประวัติศาสตร์การดำเนินชีวิตในชนบท เช่น หมู่บ้านชาวเขา หมู่บ้านชาวประมง เป็นต้น
- เขตพื้นที่ทางโบราณคดี (Archaeological District) เป็นแหล่งโบราณคดีหลาย ๆ แหล่งมาอยู่รวมกันหรือใกล้เคียงกันในพื้นที่ที่สามารถแสดงความสัมพันธ์ และความสำคัญในเนื้อหาที่ต่อเนื่องกัน เช่น กลุ่มเตาเผาเครื่องเคลือบโบราณ เป็นต้น

3. สิ่งที่ควรแก่การอนุรักษ์

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ได้มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่สิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์นั้นได้แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยเริ่มแรกนั้น

จะมีแนวโน้มเป็นการสงวนรักษาสสิ่งสำคัญ (Museum Piece Monument) เท่านั้น ภายหลังจึงเปลี่ยนเป็นอนุรักษ์ความเป็นอยู่ของทั้งบริเวณ (Living As a Whole) โดยสิ่งที่ควรคู่แก่การอนุรักษ์แบ่งเป็น

ก. สถาปัตยกรรม ได้แก่ อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ นับตั้งแต่อนุสาวรีย์ สะพาน กำแพงเมือง ปราสาท โบสถ์ วัด หรือศาสนสถานอื่น ๆ เป็นต้น (Dobby, 1978) สิ่งสำคัญในกลุ่มนี้มักจะมีลักษณะเป็นวัตถุที่มองเห็นได้ชัดเจน และเมื่อกล่าวถึงการอนุรักษ์ส่วนใหญ่ ๆ จะหมายถึงอนุสรณ์สถานที่อยู่ในกลุ่มนี้ โดยมีคุณค่าความสำคัญต่าง ๆ สรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้ คือ (Dobby, 1978; Durke, 1976; City Plan Commisson Providen, 1976)

- สมควรยอมรับว่าเป็นงานศิลปะ เป็นผลงานสร้างสรรค์ที่วิจิตร
ล้ำเลิศ
- แม้มือช่างวิจิตรล้ำเลิศ แต่ก็อุ้มด้วยคุณลักษณะแห่งตระกูล
ศิลปะนั้น ๆ
- เป็นตัวเชื่อมต่หรือเป็นตัวอย่างแห่งพัฒนาการด้านเทคนิควิทยา
เช่น สะพานเหล็กหล่อแห่งแรกของโลก อาคารกระจก (Green House) เป็นต้น
- เป็นสิ่งที่มีที่น่าสนใจทางสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์
โบราณคดี วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และการท่องเที่ยว
- เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์สำคัญ ข้อนี้มีผู้ให้
ความเห็นเพิ่มเติมว่า ความงามทางสถาปัตยกรรมไม่ใช่ข้อพิจารณาเพียงประการเดียวใน
การอนุรักษ์อนุสรณ์สถานที่มผลต่อการให้เกิดความสะเทือนใจ (Sentimental) ก็เป็นสิ่งที่
สำคัญเช่นเดียวกัน เช่น เป็นอาคารที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์
ได้แก่ Tower Of London ที่มีการประหารชีวิตกันบ่อย ๆ ในประเทศอังกฤษ และแม้กระทั่ง
บ้านของตัวละครในนวนิยายที่โด่งดังที่สุดเรื่องหนึ่ง คือ เซอร์ลอร์ดโอม ที่ไม่เคยมีตัวตน แต่ก็
ทำให้ถนนที่ถูกร้างว่างบ้านหลังนี้ตั้งอยู่กลายเป็นเขตอนุรักษ์ของเมืองในประเทศอังกฤษได้
เป็นต้น

การประเมินคุณค่าของสถาปัตยกรรม (ปรานอม ทัศนุชานันท์, 2530) ได้แบ่งสถาปัตยกรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทศาสนสถาน โบราณสถาน และสถานที่ราชการ อีกประเภทหนึ่งคือ อาคารประเภทอื่น ๆ นอกจากนี้ ได้แก่ ตึกแถว และบ้านพักอาศัย จากนั้นจึงพิจารณาถึงคุณค่าใน 4 ด้าน คือ

- ด้านสถาปัตยกรรม : ลักษณะพิเศษและรูปแบบของความงาม
- ด้านประวัติศาสตร์ : อายุหรือความเก่าแก่ และความสำคัญ

ทางประวัติศาสตร์

- ด้านภูมิทัศน์ชุมชน : คุณค่าต่อย่านและความสำคัญของที่ตั้ง
- ด้านการท่องเที่ยว

สำหรับสถาปัตยกรรมประเภทที่ 2 จะเน้นความสำคัญของการรวมกลุ่มการเป็นย่านของกลุ่มอาคาร

ข. เอกลักษณ์ของเมือง นอกจากอาคารหรืออนุสรณ์สถานที่มีความสำคัญด้านต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว สิ่งที่สำคัญที่จะต้องอนุรักษ์ไว้ก็คือ เอกลักษณ์ของเมือง แม้คำว่า เอกลักษณ์ของเมืองจะมีความมุ่งหมายค่อนข้างกว้างขวาง แต่ Worskett ก็มีความเห็นว่า เมื่อกล่าวถึงการอนุรักษ์ในระดับเมืองแล้ว กลุ่มอาคารย่อมมีความสำคัญมากกว่าอาคารเดี่ยว เนื่องจากเอกลักษณ์ของเมืองจะเกิดขึ้นจากภาพรวม จากการรวมตัวของอาคารภายหลัง โดยขนาดของชุมชน และจำนวนประชากรจะเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งของเอกลักษณ์ชุมชนด้วย (Worskett, 1969) นอกจากนี้ยังอาจมีความหมายครอบคลุมไปถึงผังเมือง (Town Plan) ผังถนน (Street Plan) หรือบรรยากาศแบบหนึ่งแบบใดของชุมชน เช่น ตลาด (Market Place) อีกด้วย (Dobby, 1948) และกฎบัตรเมืองเวนิสได้ให้ความหมายของคำว่า "อนุสรณ์สถานทางประวัติศาสตร์" (Historic Monument) ไว้ว่า "ไม่ใช่เป็นเพียงผลงานทางสถาปัตยกรรมหลังเดี่ยว ๆ แต่หมายความรวมถึงที่ตั้งเมืองหรือชนบท ซึ่งค้นพบว่าเป็นแหล่งที่มีอารยธรรมเฉพาะอย่าง (Particular Civilization) มีความสำคัญทางพัฒนาการ หรือทางประวัติศาสตร์ และที่ตั้งทางประวัติศาสตร์ (Historic Sites) หมายถึง กลุ่มอาคารที่มีความเป็นเอกภาพทั้งด้านสถาปัตยกรรมและสุนทรียภาพ และมีความน่าสนใจในตัวเองทั้งในด้านโบราณคดีหรือศิลปะ (Venice Charter อ้างจาก Bailly, 1975)

4. วิธีการในการอนุรักษ์

การวางแผนด้านการอนุรักษ์เปรียบเสมือนการวางแผนโดยทั่ว ๆ ไป จะต้องประกอบด้วย บุคคลผู้เชี่ยวชาญในหลายสาขาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม การอนุรักษ์ ผังเมืองและสิ่งแวดล้อม จำเป็นจะต้องอาศัยข้อมูลในการวางแผนเกี่ยวกับสิ่งที่จะอนุรักษ์ด้านกายภาพ ประวัติศาสตร์ ตลอดจนสภาวะเศรษฐกิจและสังคมของ

บริเวณดังกล่าวอย่างชัดเจน และในการวางแผนอนุรักษ์จะต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ (Feasibility) และความสอดคล้อง (Compatibility) กับแผนอื่น ๆ ซึ่งการจัดทำแผนอนุรักษ์มีแนวทางโดยสรุป ดังนี้

1. ศึกษาสภาพปัจจุบันของพื้นที่

1.1 สํารวจและจัดทําเขียน

- โบราณสถานในพื้นที่
- องค์กรประกอบทางกายภาพอื่น ๆ ในพื้นที่ เช่น ระบบคมนาคม ระบบสาธารณสุข สาธารณูปการ พื้นที่เปิดโล่งสวนสาธารณะ ฯลฯ
- องค์กรประกอบทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น กิจกรรมประเพณี รายได้ของประชาชน ความคิดเห็นของประชาชน รวมทั้งกฎหมายและข้อบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่

1.2 การวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน

- ก. การวิเคราะห์ทางสถาปัตยกรรม
 - ด้านประวัติศาสตร์ สุนทรียภาพ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม
 - ด้านเทคนิค เช่น จำนวนชั้น ลักษณะโครงสร้างระดับการซ่อมแซมที่ต้องการ ฯลฯ
 - ในด้านทัศนวิสัย (Visual Analysis)
- ข. การวิเคราะห์ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการหลักของพื้นที่ (Infrastructure Analysis)
 - ค. การวิเคราะห์กิจกรรมในพื้นที่ (Landuse Analysis)
 - ง. การวิเคราะห์ประชากร (Inhabitant Analysis)
 - จ. การวิเคราะห์ด้านกฎหมาย (Law Analysis)
 - ฉ. การวิเคราะห์ด้านเศรษฐศาสตร์ (Economic Analysis)

2. กำหนดบริเวณที่จะอนุรักษ์ ขอบเขตของพื้นที่ จากการสำรวจหาคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดระดับความสำคัญของการอนุรักษ์ และกำหนดบริเวณที่ห้ามหรือสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงต่อไป

3. กำหนดแนวทางและข้อจำกัดในการเปลี่ยนแปลง (Discipline Of Change) มี 3 แนวทาง คือ

3.1 กำหนดนโยบาย เรื่องของความสูงของอาคาร (Building Height Policy) โดยการคำนึงถึงเส้นขอบฟ้าเดิมของเมือง การก่อสร้างอาคารขึ้นใหม่จะต้องพยายามรักษาระดับและเส้นขอบฟ้าของเมืองเดิมไว้

3.2 กำหนดแนวทางในการออกแบบและลักษณะทางกายภาพที่เหมาะสมของอาคารที่จะสร้างใหม่ในบริเวณอนุรักษ์ (Design Discipline) ของมุมมอง (Visual Quality) ของเมืองโดยนำเอาลักษณะเฉพาะของเมืองเดิมเป็นเกณฑ์

3.3 กำหนดแนวทางในการออกแบบภูมิทัศน์ของเมือง (Townscape Discipline) ในแต่ละเมืองจะมีเอกลักษณ์ในการวางผัง การตัดถนน การจัดที่โล่ง (Open Space) การจัดที่ว่างระหว่างอาคาร บางเมืองอาจมีกำแพงเมืองหรือประตูเมืองเก่าเป็นลักษณะพิเศษของเมือง แนวทางในการออกแบบหรือพัฒนาจะต้องอนุรักษ์ทั้งด้านกายภาพและมุมมอง เพื่อให้เกิดความรู้สึกสัมพันธ์กับโครงสร้างเดิมของเมือง

5. ระดับของการอนุรักษ์ (Degree Of Intervention) (Bernard M. Feilden, 1982)

ในการอนุรักษ์มีหลายขนาดและระดับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพทางกายภาพและสาเหตุของความเสื่อมทรุดของโครงสร้าง ตลอดจนการทำนายสภาพแวดล้อมในอนาคตของสิ่งก่อสร้างนั้น ๆ การเลือกระดับของการอนุรักษ์จะต้องพิจารณาองค์ประกอบเหล่านี้ เป็นกรณี ๆ ไป ซึ่งได้แก่

ก. การป้องกันการทรุดโทรม หรือการอนุรักษ์ทางอ้อม (Prevention Of Deterioration Or Indirect Conservation) ได้แก่ การควบคุมสภาพแวดล้อม หรือการป้องกันสาเหตุของความเสื่อมโทรม เช่น การควบคุมความชื้น อุณหภูมิและแสง การป้องกันอัคคีภัย การลอบวางเพลิง โจรกรรม และมีการดูแลรักษาความสะอาดที่ดี รวมทั้งการลดอันตรายจากอากาศสกปรก และแรงสั่นสะเทือนจากการจราจร เป็นต้น

ข. การสงวนรักษา (Preservation) การสงวนรักษาเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับทรัพย์สินทางวัฒนธรรม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการรักษาสภาพวัตถุให้คงสภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งจะมีการซ่อมแซมเมื่อมีความจำเป็นในการป้องกันการชำรุดทรุดโทรมที่จะมีต่อไป

ค. การเสริมความมั่นคง (Consolidation) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการอนุรักษ์โดยตรง (Direct Conservation) การเสริมความมั่นคงคือ การเพิ่มหรือใส่วัสดุเชื่อมประสาน หรือรับน้ำหนักในโครงสร้างจริงของสิ่งที่ต้องการอนุรักษ์ เพื่อให้

โครงสร้างนั้นคงทนสืบต่อไป หรือโยงยึดให้โครงสร้างเป็นชั้นเดียวกัน ทั้งนี้ต้องเคารพ และรักษาระบบและรูปทรงของโครงสร้างเดิม และจะต้องไม่ทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ใด ๆ โดยอาศัยความชำนาญ และวัสดุพื้นถิ่นที่เมืองเป็นสำคัญ แต่หากวิธีการทางพื้นเมืองไม่เพียงพอ อาจจะใช้วิธีการสมัยใหม่ และเทคโนโลยีที่เหมาะสมเข้ามาร่วม

ง. การบูรณะ (Restoration) คือ การฟื้นฟูแนวความคิดดั้งเดิมของ สิ่งที่จะอนุรักษ์ หรือทำให้สิ่งนั้นกลับสู่ความชัดเจน โดยทำให้รายละเอียดและลักษณะของสิ่งนั้น สมบูรณ์ แต่จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความจริงตามหลักฐานทางโบราณคดี

จ. การปรับปรุงใหม่ในเชิงการใช้สอย (Rehabilitation) วิธีการ รักษาโดยการนำอาคาร หรือสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมที่ควรแก่การอนุรักษ์นำมาใช้งาน โดยปราศจากการเปลี่ยนแปลงการใช้งานตามวัตถุประสงค์เดิม เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในการอนุรักษ์ อาคารหรือสิ่งก่อสร้างใด ๆ เพราะนั่นหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่น้อยลง

ฉ. การจำลองแบบ (Reproduction) คือ การออกแบบชิ้นส่วนศิลป วัตถุที่มีอยู่เพื่อการทดแทนส่วนที่หายไป เลื่อมโทรมไป หรือต้องการนำชิ้นส่วนเดิมมาเก็บ รักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์ เพราะทรัพย์สินนั้น ๆ มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มาก และจะ เป็นการ ทำลายหรือถูกคุกคามโดยมนุษย์หรือสภาพแวดล้อม จึงจำเป็นต้องนำศิลปวัตถุนั้นไปเก็บ รักษาในสถานที่ที่มีสภาพเหมาะสม และชิ้นส่วนที่ถูกสร้างขึ้นใหม่จะนำไปแทนที่เพื่อรักษา เอกลักษณ์ของสถานที่นั้น ๆ

ช. การสร้างขึ้นใหม่ (Reconstruction) การก่อสร้างอาคาร สิ่ง ก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าขึ้นมาใหม่ ซึ่งของเดิมอาจถูกทำลายลงโดยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว การสร้างขึ้นใหม่สามารถทดแทนสิ่งที่มีคุณค่าดั้งเดิมได้เช่นเดียวกับการ บูรณะ เช่น ที่พระราชอุทยาน จัหวัดนครพนม เป็นต้น

6. ขอบเขตของพื้นที่อนุรักษ์

ในการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ที่จะทำการอนุรักษ์ เป็นการยากที่จะ กำหนดขอบเขตของการอนุรักษ์ให้แน่ชัดลงไป เพราะในพื้นที่เมืองแต่ละแห่งมีทั้งส่วนที่จำเป็นต้อง อนุรักษ์ และส่วนที่จำเป็นต้องพัฒนา ซึ่งสองสิ่งนี้ต้องดำเนินควบคู่กันไป การกำหนด ขอบเขตของการอนุรักษ์อย่างเด็ดขาดลงไป อาจเป็นการจำกัดการเจริญเติบโตของเมือง และการพัฒนาความเป็นอยู่ของผู้อยู่ในเมือง ดังนั้น การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ จึงต้องมีความ สอดคล้องเพียงพอ โดยมุ่งเน้นการศึกษาสภาวะเฉพาะของเมือง อย่างไรก็ตาม การกำหนด

ขอบเขตของพื้นที่เป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะในด้านของรัฐ ที่จะประกาศขอบเขตเพื่อให้สามารถทำการอนุรักษ์พื้นที่ใด ๆ ได้ ข้อพิจารณาในการกำหนดเขตอนุรักษ์ในปัจจุบันยังไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน ส่วนใหญ่จะพิจารณาจากองค์ประกอบหลาย ๆ อย่างรวมกัน เช่น (อำนาจนิติเดช, 2528)

- สถาปัตยกรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นเครื่องแสดงให้เห็นขอบเขตของเมือง หรือมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของเมือง เช่น แม่น้ำ คลองรอบเมือง
- องค์ประกอบที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมือง เช่น ป้อมค่าย กำแพงเมือง
- อาคารหรือกลุ่มอาคารที่มีลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรม และแสดงให้เห็นศิลปกรรม วัฒนธรรมของชาวเมือง เช่น พระราชวัง วัด โบสถ์
- ลักษณะสังคม และความเป็นอยู่ของชาวเมือง ซึ่งอาจจะแสดงให้เห็นได้โดยตรงตลอด เช่น จัตุรัสกลางเมือง บ้านพักอาศัย
- มุมมอง (Visual Impact) คือ บริเวณที่มีมุมมองที่ดีหรือแม้แต่การอนุรักษ์ แล้วสามารถก่อให้เกิดมุมมองที่ดีต่อเมืองได้ สิ่งที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับมุมมอง เช่น ความสูงของโบราณสถานและอาคารใกล้เคียง

ในการกำหนดขอบเขตการอนุรักษ์เมืองเก่าที่ยังคงมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันมักจะเริ่มประกาศเขตในการอนุรักษ์จากใจกลางและบริเวณโดยรอบ ส่วนของเมืองที่มีคุณค่าสูงสุด และมีแนวโน้มที่ผู้คนส่วนใหญ่เห็นความสำคัญที่ต้องดำเนินการอนุรักษ์พื้นที่บริเวณนั้น ๆ โดยเร่งด่วนเป็นบริเวณแรก และเพิ่มออกไปเรื่อย ๆ จนถึงสุดบริเวณที่เห็นสมควรอนุรักษ์

7. หลักการสำคัญในการอนุรักษ์ (Principle Of Conservation)

ในการกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์ จำเป็นจะต้องมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาเพิ่มเติม 5 ประการ ดังนี้ (Worskett, 1979 อ้างถึงใน ปรานอม ต้นสุขานันท์, 2530 และอำนาจนิติเดช, 2528)

- การคัดเลือกสิ่งที่จะอนุรักษ์ (Selection) ในการอนุรักษ์ ถึงแม้ว่าจะมีจุดประสงค์เพื่อสงวนรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของเมืองทั้งเมืองก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติจริงไม่อาจจะรักษาของทุกสิ่งไว้ได้ เนื่องจากการอนุรักษ์ย่อมอาศัยการพัฒนาควบคู่กันไป ต้องเปิดโอกาสให้มีความเปลี่ยนแปลงเพื่อความจำเป็นไปได้ ดังนั้นจึงต้องมีการประเมินค่าคัดเลือกสิ่งที่มีความสำคัญในการอนุรักษ์เพื่อเลือกสิ่งที่จะอนุรักษ์ และสิ่งใดยังไม่มีความจำเป็นใน

การอนุรักษ์ การประเมินค่าการอนุรักษ์นี้เป็นการประเมินด้านสุนทรียภาพที่ไม่สามารถวัดได้ชัดเจน ดังเช่น การประเมินค่าทางสถิติ จึงนับว่าเป็นงานที่ยากที่สุดงานหนึ่งในการอนุรักษ์

- การจำกัดการเปลี่ยนแปลงและการขยายตัว (Restriction And Expansion) ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในทางปฏิบัติ การอนุรักษ์จะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนา โดยให้มีการเปลี่ยนแปลงโดยสมดุลย์กัน เช่น การห้ามก่อสร้างอาคารสูงชั้นในพื้นที่ที่มีการประกาศเขตอนุรักษ์ และมีการผ่อนปรนและมีการจัดบริการระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการอย่างพอเพียง เพื่อรองรับอาคารสูงในเขตอื่น ๆ ของเมืองที่ต้องการพัฒนา เป็นต้น

- การใช้อย่างมีประสิทธิภาพและความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ (Efficient Use And Economic Viability) การอนุรักษ์ที่ได้ผลต้องอยู่บนพื้นฐานของการใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ และความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ ความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจของอาคารจะขึ้นอยู่กับลักษณะการใช้งานของอาคาร โดยการใช้งานจะต้องไม่เพียงแต่การให้ลอสอย่างสะดวกสบาย ยังต้องกำหนดค่าใช้จ่ายอย่างเหมาะสม (Reasonable Cost) ต้องไม่สิ้นเปลืองในการดูแลรักษา และตำแหน่งที่ตั้งของอาคารจะต้องเหมาะสมกับการใช้งาน แต่บางกรณีแม้อาคารที่มีคุณสมบัติพร้อมอาจจะไม่มีความต้องการในการใช้อาคาร จึงต้องสร้างความต้องการขึ้นมา เช่น ชักนำกลุ่มธุรกิจอื่น ๆ เข้ามาลงทุน หรือเปลี่ยนแปลงอาคารใช้เป็นหอพักสำหรับนักเรียน นักศึกษา ซึ่งจะก่อให้เกิดการบริการด้านอื่น ๆ ตามมาอีกในบริเวณใกล้เคียงได้

- ลำดับขั้นตอนในการลงทุน (Priorities For Investment) สิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งในการอนุรักษ์ คือ การคัดเลือกบริเวณอนุรักษ์ให้เหมาะสมกับงบประมาณที่มีอยู่โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน เช่น รัฐบาลจะเป็นผู้วางแผนการลงทุนเป็นผู้กำหนดขอบเขตในการอนุรักษ์ หรือพัฒนาสภาพแวดล้อมบริเวณนั้น ๆ ให้ดีขึ้น ขณะที่เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลปรับปรุงอาคาร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อม แต่มักจะมีปัญหาด้านการลงทุนตามมาคือ เมื่อมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมจนดีขึ้นแล้ว มักจะทำให้ราคาที่ดินและอาคารบริเวณนั้นสูงขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดแรงผลักดันที่จะมีการพัฒนาใหม่ (Redevelopment) ขึ้น ซึ่งขัดแย้งต่อนโยบายอนุรักษ์ และในการลงทุนเพื่อการอนุรักษ์มักจะเป็นการลงทุนที่ไม่มีผลตอบแทนออกมาเป็นจำนวนเงิน แต่จะมีผลทางด้านคุณค่าต่อเอกลักษณ์ของเมือง ซึ่งถ้าหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนละเลยเรื่องนี้ มุ่งเน้นความสำคัญของตัวเงินจะทำให้การอนุรักษ์ไม่ประสบผลสำเร็จได้

- การประชาสัมพันธ์ (Public Relation) การอนุรักษ์เป็นการร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลและเอกชน รวมทั้งประชาชนในเมืองที่จะต้องมีส่วนในการควบคุมดูแลบริเวณที่จะต้องการอนุรักษ์ด้วย ดังนั้น การแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ อธิบายถึงความสำคัญและความจำเป็นของการอนุรักษ์ และสิ่งที่ต้องการอนุรักษ์อย่างทั่วถึง เพื่อปลูกฝังให้ผู้คนเกิดความพึงพอใจ ห่วงแหน และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ และสิ่งที่ต้องอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานสืบต่อไป

8. นโยบายในการอนุรักษ์

ในการวางแผนการอนุรักษ์ จำเป็นต้องมีนโยบายเพื่อยึดถือเป็นบรรทัดฐาน และแนวทางร่วมในการอนุรักษ์ ซึ่งนโยบายในการอนุรักษ์นี้จะมีรายละเอียด และความแตกต่างในแต่ละระดับ ดังนี้

1. นโยบายระดับภาค นโยบายในระดับนี้เป็นนโยบายในลักษณะ มุมกว้างที่เกี่ยวข้องกับนโยบายในระดับท้องถิ่น ซึ่งในระดับภาคนี้มักจะเป็นการกำหนด ประชากร สังคม หน้าที่หลักของเมืองต่าง ๆ หรือเมืองประวัติศาสตร์ทั่วประเทศ เช่น การกำหนดเมืองใดให้เป็นเมืองอุตสาหกรรม เมืองท่องเที่ยว เป็นต้น โดยพิจารณาถึง ศักยภาพ และความเหมาะสมที่แตกต่างกันในแต่ละเมือง ตามวัตถุประสงค์ของยุทธวิธีระดับ ภาค 2 ประการ คือ

- สนับสนุนให้เกิดความถูกต้องในเรื่องนโยบายการขยายตัวของเมืองใหญ่ต่าง ๆ
- เพื่อให้มีการถ่ายเทการขยายตัวไปทั่วทั้งภูมิภาค และโดยเฉพาะในเขตพื้นที่ที่มีการเติบโตน้อย (Sleeping Area)

2. นโยบายระดับท้องถิ่น หน่วยงานในระดับท้องถิ่นจะต้องมีนโยบายที่ชัดเจนและเหมาะสมเป็นตัวชี้้นำในการพัฒนาเมือง โดยมีแนวทางดังนี้

- การสงวนรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Homogeneity) ของย่านประวัติศาสตร์ การฟื้นฟู (Rehabilitation) บริเวณประวัติศาสตร์นั้น ต้องรักษาชีวิตของเมืองไว้ 4 ประการคือ ที่อยู่อาศัย ความเจริญหูเจริญตา (Amenities) กิจกรรม และการเข้าถึง ซึ่งปัจจัยทั้ง 4 ประการนี้ จะต้องดำเนินการให้ควบคู่กันไป โดยมีความหลากหลายและทั่วถึงแก่บุคคลทุกระดับชั้นในเมือง

3. นโยบายเฉพาะด้าน (Worskett, 1969 อ้างถึงใน ปรานอม ตันสุขานันท์, 2530) โคนโยบายเฉพาะด้านนี้เป็นนโยบายในส่วนรายละเอียดที่กล่าวถึง การดำเนินการอนุรักษ์ในแต่ละพื้นที่ที่มีความสำคัญ อันได้แก่

ก. ศูนย์กลางเมือง (Central Area) พื้นที่บริเวณศูนย์กลางเมืองย่อมเป็นพื้นที่ที่เกิดการพัฒนา และการลงทุนโครงการใหม่ ๆ จำนวนมาก แต่ถ้าการพัฒนาขึ้น ๆ เกิดขึ้นโดยปราศจากการเอาใจใส่ และละเลยความสำคัญของเมืองดั้งเดิม ย่อมเกิดปัญหาการอนุรักษ์ติดตามมา เมืองที่พัฒนาขึ้นย่อมมีความต้องการในการใช้ที่ดิน หลากหลายขึ้น ปริมาณการจราจร และจำนวนรถยนต์ที่เพิ่มมากขึ้นจนเกิดความต้องการถนนเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจทำให้โครงสร้างของถนนเดิม อาณาเขตของที่ดิน บรรยากาศของบ้านและอาคารสมัยเก่าถูกทำลายลงไป ดังนั้น หากมีการพัฒนาโครงการใหม่ ๆ ต้องพิจารณาให้รอบคอบ ทั้งนี้ต้องพิจารณาเมืองทั้งเมืองอย่างมีเอกภาพ ไม่ใช่พิจารณาโครงการพัฒนาแต่ละโครงการเป็นส่วน ๆ แม้ว่าโครงการพัฒนาจะไม่ครอบคลุมถึงพื้นที่ทั้งหมดก็ตาม เช่น หากจำเป็นต้องมีการตัดถนนเพิ่มขึ้นในเมือง อาจใช้แนวทางหลีกเลี่ยงโดยการจัดระบบจราจร สาธารณะ (Public Transport) เพื่อลดจำนวนรถยนต์ การตัดถนนเลี่ยงเมือง (By-Pass) เพื่อลดปริมาณการจราจร และมีให้ถนนเข้ามาทำลายบรรยากาศและเอกลักษณ์ของเมืองเดิม เป็นต้น

ในกรณีที่ประชากรของเมืองเพิ่มสูงขึ้น (ซึ่งเป็นผลจากการวางแผนภาค) สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ กิจกรรมต่าง ๆ ก็จะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ถ้าเกิดการพัฒนาก่อสร้าง ควรห่างออกไปจากศูนย์กลางเมือง เพื่ออนุรักษ์ขนาดและที่ตั้งของถนน และบรรยากาศดั้งเดิมของเมืองเอาไว้เพื่อประโยชน์แก่สุนทรียภาพอันงดงามของเมืองเดิม แต่ในขณะเดียวกัน การพัฒนาที่ห่างไกลจากศูนย์กลางเดิมออกไปจากนั้น ย่อมทำให้ระบบการจัดการบริการถนน ร้านค้า และกิจกรรมบริการอื่น ๆ ก็ขยายวงกว้างออกไปด้วย ทำให้ร้านค้าเก่าไม่สามารถดำรงอยู่ได้ และเสื่อมโทรมไปในที่สุด ดังนั้น การพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ ควรควบคู่และผสมผสาน (Integrated) กับการอนุรักษ์ จึงทำให้เมืองมีความเจริญและมีเอกลักษณ์ดั้งเดิมหลงเหลืออยู่

ข. ย่านพักอาศัย (Residential Area) ย่านพักอาศัยเก่ามักจะตั้งอยู่ในส่วนของเมืองใกล้กับศูนย์กลางของเมือง ในการอนุรักษ์จำเป็นต้องป้องกันมิให้ชาวบ้านย้ายหนีศูนย์กลางเมือง เพื่อดำรงบรรยากาศและเอกลักษณ์ดั้งเดิมของเมืองเอาไว้ ซึ่งมาตรการในการอนุรักษ์จะต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการคือ ด้านการเงิน และความเหมาะสมของโครงการในการปรับปรุง หากมีการทรุดโทรมลงไป โดยมาตรฐาน

ในการปรับปรุงต้องคำนึงถึงลักษณะของสภาพแวดล้อมของอาคารประวัติศาสตร์ และคุณค่าของสภาพแวดล้อมในบริเวณใกล้เคียงกับลักษณะการใช้สอยอาคาร โดยพิจารณาทั้งสองสิ่งนี้ควบคู่กันไป

ค. อาคารประวัติศาสตร์หลังเดี่ยว และกลุ่มอาคาร (Individual Historic Building And Groups Of Building) สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มีได้อยู่ในใจกลางเมือง หรือเขตอนุรักษ์เสมอไป อาคารต่าง ๆ เหล่านี้จะกระจายออกไปในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ห่างออกไป ดังนั้น การดำเนินการอนุรักษ์ ก็จะต้องคำนึงถึงอาคารพวกนี้ด้วย โดยจำแนกว่าควรจะอนุรักษ์อะไร และนโยบายหรือแผนที่จะต้องทำคืออะไร จะตอบปัญหาการอนุรักษ์เพียงส่วนเดียว โดยส่วนใหญ่ความสำเร็จของการอนุรักษ์จะขึ้นอยู่กับความชำนาญ (skill) ในการคัดเลือกอาคารใดควรมีการซ่อมรักษา หรือปรับปรุงเพื่อการใช้งานที่แตกต่างกัน การสำรวจชั้นรายละเอียดเพื่อกำหนดสภาพอาคารและความต้องการในการซ่อมบำรุงอาคาร

ง. การควบคุมและนโยบายสำหรับภูมิทัศน์ชุมชน (Control And Policy Of Townscape) การควบคุมการพัฒนาหรือรักษาสภาพแวดล้อมที่ตื้นมีวิถีทางกระทำได้ 5 แนวทาง (Burk, 1976) อ้างถึงใน ปราณอม ต้นสุขานันท์, 2530)

- เตรียมแผนหรือแก้ไขแผนพัฒนา (เช่น แผนโครงสร้าง แผนท้องถิ่น เป็นต้น)

- เตรียมแผนพิเศษสำหรับอาคารในเมืองใหม่ และการขยายตัวของชุมชนเดิม

- การขึ้นทะเบียนที่ดินพิเศษ เช่น สวนรุกชาติ-ป่าไม้ธรรมชาติ

- การขึ้นทะเบียนเป็นอาคารที่มีคุณภาพพิเศษทางสถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์ เพื่อให้การป้องกันอาคารเหล่านั้นเพิ่มอีก

นอกจากนโยบายทั้ง 4 ข้อนี้แล้ว หน่วยงานท้องถิ่นจะต้องมีหน้าที่ควบคุมการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น การติดป้ายโฆษณาภายนอกอาคาร การอนุรักษ์ สงวนรักษา และการสร้างสรรค์ภูมิทัศน์ชุมชน โดยลักษณะที่ปรากฏจะต้องไม่กระทบกระเทือนต่อสภาพแวดล้อมที่ดี และความปลอดภัยของสาธารณชน

จ. การควบคุมการออกแบบ (Design Control) เป็นการกำหนดข้อจำกัดในการก่อสร้างอาคารในเขตอนุรักษ์ โดยคำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของเมือง ซึ่งมีข้อกำหนดของอาคารใหม่เป็นตัวชี้ ได้แก่

- รักษาความหนาแน่นโดยการกำหนดอัตราส่วนของการครอบครองที่ดิน (อัตราส่วนระหว่างพื้นที่แต่ละชั้นกับพื้นดิน)

- รักษาการแบ่งที่ดินแบบเดิมให้เป็นอยู่ หรือแบ่งตามค่าเฉลี่ยเพื่อรักษาลักษณะกับเขตประวัติศาสตร์

- รักษาพื้นที่อาคารคลุมดิน ซึ่งกล่าวในแง่ของสัดส่วนของที่ดินที่มีสิ่งปลูกสร้างคลุมกับไม่มี

- กำหนดความสูงของเนคานบนพื้นฐานของการศึกษารูปแบบทั่วไปของพื้นที่เมือง

- รักษาแนวอาคารเดิม

นอกจากกฎเกณฑ์ในการควบคุมดังกล่าวแล้ว ควรมีการควบคุมในส่วนรายละเอียดของอาคารใหม่อีก เช่น วัสดุ สี รูปทรงอาคาร ควรกลมกลืนกับเอกลักษณ์ และบรรยากาศโดยรวม ซึ่งการควบคุมเหล่านี้จะต้องมีความยืดหยุ่นตามความเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างจินตภาพ และบรรยากาศที่ไม่แข็งกระด้างของเมือง

ฉ. การอนุรักษ์กับการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวนับว่าเป็นกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนการอนุรักษ์อยู่ไม่น้อย ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาเมืองเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว การค้า บริการในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป การเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมให้ทันสมัย และลดเลขสถาปัตยกรรมดั้งเดิมมากยิ่งขึ้น ความต้องการการใช้ที่ดิน เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น โรงแรมที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ลานจอดรถคนจอร์ ฯลฯ จำนวนนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามาชมเมืองประวัติศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวจะส่งผลดี ทำให้เศรษฐกิจของเมืองดีขึ้น แต่จะส่งผลกระทบต่อบรรยากาศดั้งเดิมของเมือง เอกลักษณ์ของเมืองโบราณ อาชีพดั้งเดิมของชาวเมือง กลายมาเป็นอาชีพที่บริการการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งในการวางแผนอนุรักษ์ต้องพยายามรักษาเอกลักษณ์ของเมืองดั้งเดิมเอาไว้ มิให้กิจกรรมท่องเที่ยวเข้ามาทำลาย

9. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง

ในขณะที่ความเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็วของการพัฒนาเมืองในทุก ๆ ด้าน สิ่งที่ดีติดตามมาด้วยกับการพัฒนาก็คือ ความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมในเมือง โดยมาในรูปแบบของความเจริญ ฉะนั้นในการพัฒนาจำเป็นจะต้องรักษาคุณภาพอันเหมาะสม

ระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา ซึ่ง นิจ วิทยุชเรนนันท์ ได้วางแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองไว้ ดังนี้

1. การใช้ที่ดิน จะต้องมีการจำแนกประเภทการใช้ที่ดิน เพื่อแยกกิจกรรมจากกันเป็นส่วนอย่างเด่นชัด เพื่อจะทำให้ชุมชนมีความเป็นระเบียบ สะดวก สบาย และน่าอยู่ บริเวณที่เป็นแหล่งชุมชนเก่ากลางเมือง หรือชุมชนที่ทรุดโทรมลงไป จะต้องดำเนินการจัดโครงการฟื้นฟูบูรณะเมือง และแหล่งชุมชนเหล่านั้น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวเมืองให้สะดวกสบายยิ่งขึ้น รวมทั้งจะต้องมีการจัดบริการที่โล่งว่าง และสวนสาธารณะ (แม้จะมีขนาดเล็ก) ขึ้นในบริเวณที่มีประชากรหนาแน่น เพื่อตอบสนองความจำเป็นของชาวเมืองในด้านการพักผ่อนหย่อนใจ

2. การพัฒนาและก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมจะต้องคำนึงถึงรูปแบบของอาคารที่สร้างขึ้นใหม่ให้กลมกลืนกับอาคารเก่าที่มีคุณค่า ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอาคารสูงซึ่งเป็นตัวทำลายบดบังทัศนียภาพ ชุมความงดงามของวัดวาอาราม และความงดงามของบ้านเมืองโดยส่วนรวม นอกจากนี้ยังรวมถึงการบำรุงรักษา คือ จะต้องให้เจ้าของบำรุงรักษาที่ดิน และอาคารของตนให้อยู่ในลักษณะและสภาพที่เสริมคุณค่าและความงามของชุมชนนั้น ๆ เป็นส่วนรวม

3. การอนุรักษ์ จำเป็นต้องมีการคุ้มครองคุณค่าและความงาม โดยการขึ้นทะเบียนวัตถุและบริเวณเพื่อการคุ้มครองป้องกันในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะ

- วัตถุและสถานอันมีคุณค่าทางวิชาการ
- วัตถุและสถานอันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์
- ความงามแห่งธรรมชาติ

ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ จำเป็นจะต้องอาศัยการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาภาค และเมืองเสมอ และจะต้องพยายามผสมผสานโบราณสถานอันเป็นประจักษ์พยานแห่งอดีตให้เข้ากับชีวิตในสังคมปัจจุบันและสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่

4. การสัญจร ในพื้นที่หมายรวมถึง ระบบถนนและอุปกรณ์ตกแต่งถนน (Furniture Street) จะต้องออกแบบให้เหมาะสมสวยงามเข้ากับสภาพแวดล้อมเมือง การวางระบบถนนจะต้องหลีกเลี่ยงบริเวณที่อนุรักษ์ เพื่อเบี่ยงเบนการจราจรของยานพาหนะออกไปจากบริเวณ รวมทั้งจะต้องพิจารณาจุดใกล้เคียงที่เหมาะสมสำหรับเป็นลานจอดรถของผู้นมาเยี่ยมชมด้วย

5. บริการสาธารณสุข สิ่งแวดล้อมเมืองจะสวยงามและน่าอยู่ไปไม่ได้ หากปราศจากปัจจัยพื้นฐาน อันประกอบด้วย สาธารณูปโภค และสาธารณูปการที่มีประสิทธิภาพ มีความพอเพียงทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ซึ่งการบริการต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องคำนึงถึงความสวยงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความปลอดภัยของเมืองเป็นสำคัญ เช่น การบริการจัดเก็บขยะมูลฝอย จะต้องมีการบรรจุหรือใส่ในที่รองรับอันมิดชิด และต้องไม่ทิ้งไว้ประเจิดประเจ้อเกินกว่าระยะเวลาที่จำเป็น การควบคุมระดับของเสียง ซึ่งเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม สถานพาหนะ การขยายเสียงจากกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในที่สาธารณะ และอาคารบ้านเรือน ทั้งนี้จะต้องอยู่ในกำหนดเกณฑ์มาตรฐานระดับของเสียง เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อยู่ใกล้เคียง เป็นต้น

6. คณะกรรมการเฉพาะกิจ ท้องถิ่นทุกแห่งควรตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งให้มีหน้าที่เฉพาะในการ "ปกป้องและส่งเสริมคุณภาพความงามของสิ่งแวดล้อม" และควรมีการตั้งรางวัลสำหรับให้แก่องค์การ หรือบุคคลที่มีส่วนเป็นอย่างมากในการปกป้องและส่งเสริมคุณภาพและความงามของสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นนั้น ๆ

10. มาตรการในการอนุรักษ์

เพื่อให้การอนุรักษ์ประสบผลสำเร็จ จำเป็นจะต้องอาศัยมาตรการสนับสนุนการดำเนินการอนุรักษ์อีก โดยอาศัยมาตรการในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. มาตรการการจัดการและทางกฎหมาย เป็นมาตรการที่อาศัยความร่วมมือโดยตรงจากภาครัฐบาล ในการจัดการและการบริหารองค์การในการจัดการอนุรักษ์ การกำหนดขั้นตอนการดำเนินการที่เป็นไปได้ ส่วนด้านกฎหมายทำการจดทะเบียน ทำรายละเอียดเกี่ยวกับอาคาร และพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ เพื่อคุ้มครองและจัดระเบียบในการซ่อมแซมต่อเติมอาคารที่มีคุณค่า และจัดลำดับความสำคัญของอาคารเหล่านั้น คือ

ก. อาคารอนุรักษ์อย่างเด็ดขาด ห้ามต่อเติมใด ๆ ทั้งนี้

ข. อาคารที่ให้มีการเปลี่ยนแปลงได้มากหรือน้อย ตามลำดับ

ความสำคัญ โดยการกำหนดข้อจำกัด เพื่อการเปลี่ยนแปลงไว้เป็นแนวทาง

2. มาตรการทางการเงิน นับเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การอนุรักษ์บรรลุเป้าหมายกระทำได้โดยอาศัยความร่วมมือภาครัฐบาลและภาคเอกชน

ก. ความช่วยเหลือด้านการเงินจากรัฐบาลในการปรับปรุง

ซ่อมแซมอาคารอนุรักษ์

- ข. การสนับสนุนด้านการเงินจากภาคเอกชน
- ค. หาเงินทุนหมุนเวียน สำหรับใช้ในกิจการซ่อมแซม และรักษาอาคารหรือจากดอกเบี้ยที่ได้รับเงินทุน จากภาครัฐบาลและภาคเอกชน
- ง. รัฐอาจซื้ออาคารจากภาคเอกชน โดยให้ค่าชดเชยตามสภาพอาคาร เพื่อทำการอนุรักษ์และปรับปรุงได้อย่างสะดวก
- จ. กำหนดโทษและค่าปรับ เมื่อมีการทำลายหรือถอนอาคารอนุรักษ์ก่อนได้รับอนุญาต เงินค่าปรับนำเข้าสู่สมทบกองทุนอนุรักษ์

แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้สภาพแวดล้อม

1. ความหมายของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ในการศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ Christopher Alexander สถาปนิกผู้มีชื่อเสียงผู้หนึ่งได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปไว้ว่า (อ้างถึงใน ลันตี นุลเกษร: 2523)

บรรดาสິงของทั้งหลายในโลกนี้สามารถรวมกันได้เป็นหนึ่งคือ สภาพของสิ่งใดเพียงสิ่งหนึ่ง และมีองค์ประกอบต่าง ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นสิ่งที่ปลีกย่อยซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของหน่วยใหญ่มีระบบการทำงานอิสระและสัมพันธ์ต่อกันและกัน ซึ่งเราเรียกหน่วยใหญ่นี้ว่า "สภาพแวดล้อม" ซึ่งมีคุณสมบัติที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. พฤติกรรม (Activity)
2. วัตถุ (Thing, Things)
3. สถานที่ (Place)

สภาพแวดล้อม ประกอบด้วย หน่วยเล็ก ๆ ต่าง ๆ จำนวนมาก คนก็เป็นหน่วยหนึ่งของสภาพแวดล้อม และมีพฤติกรรมของตนเอง ต้นไม้ สิ่งของ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมมีระบบการทำงานที่แยกกันและต่างกันแต่ทุกสิ่งจะมีความสัมพันธ์ต่อกันโดยทั้งหมด

แต่ลักษณะของสภาพแวดล้อมในการศึกษาครั้งนี้ จะมุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของเมืองและชุมชนเป็นหลัก ซึ่งเมืองแต่ละเมืองย่อมมีองค์ประกอบ

หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ผสมผสานกันอย่างกลมกลืน เตชะ ญุค้ำ ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของชุมชนที่มีส่วนประกอบทำให้เมืองคุณแล้วสวยงามมีชีวิตชีวา มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นที่น่าประทับใจแก่ผู้พบเห็น ซึ่งจะมียองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1. ธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งที่เป็นธรรมชาติที่ยังคงปรากฏอยู่ในเมือง เช่น แม่น้ำลำคลอง บึง ภูเขา ฯลฯ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่นั้นนับว่าเป็นทรัพยากรอันมีค่ายิ่งในด้านประโยชน์ใช้สอย และเป็นทัศนียภาพที่งดงามของเมือง

2. อาคารและส่วนประกอบอาคาร ได้แก่ สถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อประโยชน์ใช้สอยในด้านต่าง ๆ เช่น บ้าน อาคาร ตึกแถว อนุสาวรีย์ รวมทั้งส่วนประกอบของอาคาร เช่น บ้าย กันสาด ทางเข้าอาคาร โคมไฟ เป็นต้น

3. ที่เว้นว่างต่าง ๆ ได้แก่ บริเวณที่โล่งว่างภายในเมือง ซึ่งเป็นที่ที่ผู้คนใช้ประกอบกิจกรรมร่วมกัน เช่น สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น ลานเอนกประสงค์ของเมืองลานเชื่อมระหว่างอาคาร ลานจอดรถ ฯลฯ

4. โครงข่ายคมนาคม ได้แก่ ถนน ทางเดินเท้า ทางจักรยาน ทางรถไฟรวมทั้งแม่น้ำลำคลองที่ใช้ในการสัญจร นับเป็นส่วนประกอบของเมืองที่เชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เกิดการเข้าถึงซึ่งกันและกันโดยอาศัยเส้นทางสัญจรเหล่านี้

5. มนุษย์และการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ชาวเมืองที่อาศัยอยู่ในเมืองประกอบการเคลื่อนไหว ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นส่วนประกอบให้เมืองมีการเคลื่อนไหวมีชีวิตชีวา บางกิจกรรมทำให้ผู้คนที่มาเยือนเมืองนั้น ๆ เกิดความสนใจที่จะเข้าไปสัมผัสและเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้หมายถึง เทศกาลงานพิธีต่าง ๆ ของชาวเมือง เช่น งานสงกรานต์ที่เชียงใหม่ เป็นต้น ตลอดจนการพบปะพูดคุย การทำมาหากิน การดำรงชีวิตทั่วไปของชาวเมือง

จากองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ผสมผสานรวมกันเข้าเป็นสภาพแวดล้อมของเมือง การผสมผสานกันนั้นจะก่อให้เกิดบรรยากาศของแต่ละเมืองที่แตกต่างกันออกไป แต่การที่เมืองจะมีการผสมผสานสภาพแวดล้อมจนกลายเป็นบรรยากาศที่น่าอยู่และส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชาวเมืองและผู้พบเห็นได้นั้นควรมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

1. ความเป็นระเบียบ ซึ่งหมายถึง ความสะดวกสบายในการดำเนินกิจกรรมการที่มีการติดต่อสัญจรเข้าถึงกันด้วยความราบรื่น การค้นหาสิ่งที่ต้องการพบปะได้สะดวกง่ายต่อการจดจำ ส่วนประกอบต่าง ๆ ของเมืองได้จัดเข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืนไม่ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย และส่วนประกอบด้านอาคารและสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ไม่ดูสกปรกชำรุดหักพังจนทำให้ดูคล้ายกับว่าขาดการเอาใจใส่

2. ความสบายและความปลอดภัย หมายถึง ความสบายตามแต่สภาพแวดล้อมที่มีอยู่มีการพัฒนาและดูแลแก้ไข เพื่อให้ชาวเมืองปลอดภัยจากสภาพแวดล้อมที่เลวร้าย เช่น ไม่มีฝนละออง มลพิษที่มากเกินไป มีร่มเงาจากชายคา และต้นไม้เพื่อป้องกันแสงแดดและฝนที่ทางเดินไม้ค้ำแคบแออัดจนเกินไป มีทางเท้าที่กว้างขวางเพื่อความสะดวกในการสัญจร และปลอดภัยจากชวดยาน เป็นต้น

3. การมีสารรูปที่ชัดเจน สารรูปหรือจินตภาพเป็นศัพท์บัญญัติจากภาษาอังกฤษว่า Image หมายถึง ภาพรวมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในใจ หลังจากที่คุณคนหนึ่งได้พบปะสิ่งนั้น ๆ แล้ว ดังนั้นสารรูปของเมืองก็คือภาพรวมของเมืองนั้น ๆ ที่บุคคลไม่ว่าจะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองนั้นหรือผู้คนที่มาเยี่ยมเยือนหรือผ่านไปมาได้สัมผัสและเกิดการจดจำภาพรวมของสารรูปที่ชัดเจนจะช่วยให้คุณมีความมั่นใจในการสัญจรภายในเมืองนั้น ๆ เกิดการรับรู้และการจดจำ ซึ่งจะนำมาถึงความประทับใจต่อสภาพแวดล้อมเมืองนั้น ๆ

4. มีเอกลักษณ์ที่ชัดเจน เมืองแต่ละเมืองย่อมมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเองที่แตกต่างกันออกไปในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น สุโขทัย อสุธธา เป็นเมืองที่มีเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจน ส่วนเมืองเชียงใหม่ ลำปาง เป็นเมืองที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมล้านนา เป็นต้น

เอกลักษณ์ที่ชัดเจนนี้จะทำให้ชาวเมืองและผู้ที่มาเยี่ยมเยือนเมืองจะเกิดการเรียนรู้เกิดความเข้าใจ และความประทับใจในเมือง ๆ นั้นมากขึ้น ซึ่งได้รับรู้จากลักษณะเฉพาะของเมือง จะก่อให้เกิดความรู้สึกสัมผัสกับเมืองนั้น ๆ ได้ทางหนึ่งซึ่งเอกลักษณ์ที่เด่นชัดนี้เป็นสิ่งสำคัญที่เมืองแต่ละเมืองจะต้องรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้และแสดงให้เห็นปรากฏในลักษณะที่เหมาะสม

5. การมีลักษณะเชิงสุนทรียภาพที่ดี หมายถึง การมีลักษณะที่สวยงาม ชวนให้ผู้นพบเห็นเกิดความสบายใจและพร้อมใจ สุนทรียภาพที่ดีจะเกิดขึ้นได้นั้นจะเกิดจากการได้เห็นส่วนประกอบต่าง ๆ ของเมืองปรากฏอยู่ในลักษณะที่ชัดเจนและกลมกลืน สันนิบาสนซึ่งกันและกัน มีสีสันที่กลมกลืนหรือตัดกันลักษณะที่เหมาะสม โดยอาศัยการจัดวางที่น้ออกแบบเมืองจะมองสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในองค์ประกอบของรูปทรง (Shape) ขนาด (Scale) สัดส่วน (Proportion) สี (Color) ผิวสัมผัส (Texture) โดยนำองค์ประกอบเหล่านี้มาจัดวางใกล้กัน การใช้ความต่อเนื่องหรือการเน้นด้วยการใช้ความแตกต่าง การมีระยะเว้นว่าง การใช้เส้นแกนนำสายตา เป็นต้น

2. การรับรู้สภาพแวดล้อมของมนุษย์

จากองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ผสมผสานกันจนเป็นลักษณะสภาพแวดล้อมของเมืองที่มีเอกลักษณ์ และมีชีวิตชีวาที่ผู้คนสามารถรับรู้ได้นั้น จัดว่าเป็นกระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมของมนุษย์ ซึ่งเป็นกระบวนการรับรู้ต่อสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวมนุษย์ว่าคืออะไร ส่วนการเรียนรู้สภาพแวดล้อมก็คือ กระบวนการทางจิตใจของมนุษย์ในการตีความหมายหรือประเมินผลจากสภาพแวดล้อมจากความคิด ความทรงจำ และความรู้สึกต่าง ๆ ที่มีต่อสภาพแวดล้อม (วัลลภ เทอดเกียรติกุล, 2525)

แนวความคิดเกี่ยวกับการรับรู้สภาพแวดล้อมกายภาพของมนุษย์นั้น เป็นแนวความคิดเชิงนามธรรม ในลักษณะของการศึกษาในเชิงจิตวิทยาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ พฤติกรรม และสภาพแวดล้อมกายภาพ ซึ่งแสดงออกมาในลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลตามสภาพแวดล้อมพื้นฐานที่แตกต่างกันและปัจจัยดังนี้ (วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร, 2530)

1. ตัวกำหนดทางด้านมนุษย์ มนุษย์เองมีส่วนสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ซึ่งพฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้รับอิทธิพลโดยตรงของมนุษย์ อันได้แก่

- อิทธิพลทางด้านสรีรวิทยา หมายถึง ความต้องการพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์ ความรู้สึกหิว ง่วงนอน ฯลฯ

- อิทธิพลทางด้านบุคลิกภาพ ความแตกต่างทางด้านบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลย่อมทำให้พฤติกรรมแตกต่างกันไปด้วย เช่น คนที่มีบุคลิกภาพเฉื่อยชา ย่อมมีพฤติกรรมที่แตกต่างจากคนที่กระฉับกระเฉง

- อิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ชาติพันธุ์ ศาสนา เป็นต้น

2. ตัวกำหนดด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางกายภาพเอง ย่อมเป็นตัวกำหนดที่ทำให้พฤติกรรมแตกต่างและเปลี่ยนแปลงไป โดยพิจารณาจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพใน 3 ลักษณะดังนี้

- โอกาสของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีต่อความสัมพันธ์ หมายถึง พฤติกรรมจะเกิดขึ้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่งย่อมแล้วแต่โอกาสที่สภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมหรือขัดขวางพฤติกรรมนั้น เช่น คนที่ต้องการจะดูภาพยนตร์ อาจต้องกลับบ้านเพราะมีที่นั่งจำกัด เป็นต้น

- คุณสมบัติต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่แตกต่างกัน
ย่อมทำให้พฤติกรรมที่แสดงออกมาแตกต่างกันออกไปด้วย เช่น บนถนนที่ขรุขระย่อมเดินได้
ลำบากกว่าบนถนนที่ราบเรียบ เป็นต้น

- ตำแหน่งของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ มีผลต่อพฤติกรรมที่
แตกต่างกันออกไป เช่น คนที่มีบ้านไกลจากที่ทำงานย่อมมีพฤติกรรมในการเดินทางที่แตกต่าง
ไปจากผู้ที่บ้านใกล้ที่ทำงาน เป็นต้น

3. กระบวนการทางพฤติกรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพนั้น ย่อม
แตกต่างกันและแปรเปลี่ยนไปตามปัจจัยต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน โดยนำมาซึ่ง
พฤติกรรมของมนุษย์ที่สามารถแสดงออกมาในลักษณะที่ต่างกัน โดยมีกระบวนการทาง
พฤติกรรมเกิดขึ้นใน 3 ลักษณะคือ

1. กระบวนการรับรู้ (Perception) คือ กระบวนการที่รับข่าวสาร
จากสภาพแวดล้อมโดยผ่านทางระบบประสาทสัมผัส กระบวนการนี้จึงรวมความรู้สึก
(Sensation) ด้วย

2. กระบวนการรู้ (Cognition) คือ กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับ
กระบวนการทางจิตที่รวมการเรียนรู้ การจดจำ การคิด ซึ่งเป็นกระบวนการทางปัญญา
กระบวนการรับรู้และกระบวนการรู้ นี้ เกิดการตอบสนองทางด้านอารมณ์
เกิดกระบวนการทางด้านอารมณ์ (Affect) ทั้งกระบวนการรับรู้ กระบวนการรู้ และ
กระบวนการทางอารมณ์ เป็นพฤติกรรมภายใน (Covert Behavior)

3. กระบวนการเกิดพฤติกรรมในสภาพแวดล้อม (Spatial
Behavior) คือ กระบวนการที่บุคคลมีพฤติกรรมเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับ
สภาพแวดล้อมผ่านการกระทำเป็นที่สังเกตได้จากภายนอก เป็นพฤติกรรมภายนอก (Overt
Behavior)

เมื่อมนุษย์เกิดการรับรู้ต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพรอบ ๆ ตัวแล้ว
มนุษย์ย่อมเกิดความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ คือ เกิดความสัมพันธ์ทาง
สภาวะแวดล้อม ทางความรู้สึก ทางมิติ ทางทิศทาง ทางสัญลักษณ์ ทางการกระทำระหว่าง
สังคม และทางการผสมผสานรวมกันทางวัฒนธรรม (วิมลสิทธิ์ ทรยางกูร, 2530)

4. การรับรู้และการให้คุณค่าสภาพแวดล้อม

การให้คุณค่าต่อสิ่งที่รับรู้มีผลทำให้เกิดความแตกต่างในการรับรู้ แต่ละบุคคลมักจะมีระบบคุณค่าที่ยึดถือแตกต่างกัน ความแตกต่างของระบบคุณค่าที่ยึดถือนี้เป็นไปตามความแตกต่างของวัฒนธรรมของกลุ่มสังคม ระบบคุณค่า (Value System) เกิดจากค่านิยมหรือค่านิยมของบุคคลต่างๆ (Values) ที่บุคคลยึดถือ คุณค่านี้เป็นเกณฑ์ทั่วไป และแตกต่างจากทัศนคติ (Attitude) ซึ่งเป็นท่าทีของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะ หรือต่อสถานการณ์ โดยมีคุณค่าเป็นตัวกำหนดทัศนคติซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้สึกต่างๆ และความเชื่อต่างๆ ระบบคุณค่าที่ยึดถือ ทัศนคติ การรับรู้ต่างๆ นั้นย่อมมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ตามประสบการณ์และการเรียนรู้ที่สะสมมา

การรับรู้สภาพแวดล้อม ซึ่งย่อมรวมไปถึงกระบวนการรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมมีส่วนที่ขึ้นอยู่กับระบบคุณค่าของแต่ละบุคคลยึดถือ ซึ่งระบบคุณค่าที่บุคคลมีต่อสภาพแวดล้อม ภายนอก มักแสดงออกในความโน้มเอียงทางจิตต่อสภาพแวดล้อม (Environment Disposition) (วิลลิสตี หรือ ยางกร, 2530)

สรรเพชร นนทภักดิ์ ได้กล่าวถึงการศึกษาทางสุนทรียภาพของเมืองไว้ว่า เมื่อเรามองเห็นสิ่งใดว่าสวยงาม สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่เราได้ให้คุณค่าภายในจิตใจของเรา คุณค่าของความงามภายในจิตใจ หรือสุนทรียภาพเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับสภาวะแห่งการมีประสบการณ์หรือจินตนาการของเรา ซึ่งสิ่งที่สามารถบอกได้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าหรือไม่นั้น จะต้องมององค์ประกอบที่เหมาะสม มีการรับรู้ของผู้คน จึงจะเกิดสุนทรียภาพขึ้นมาได้ และเราไม่สามารถบอกได้ว่าเพียงสิ่งใดสิ่งหนึ่งเท่านั้นที่จะก่อให้เกิดความงามและมีคุณค่า (สรรเพชร นนทภักดิ์, 2535)

คนเรามักจะรู้สึกว่สิ่งทีทำให้เกิดความรู้สึกว่งาม เป็นสิ่งทีมีคุณค่ามีความน่มีลึกลับแฝงลึกล่อนเร้นอยู่ภายใน ซึ่งมากระทบกับความรู้สึกนึกคิดของคนเรา และด้วยเหตุทีแต่ละสังคม วัฒนธรรม มีค่านิยมทางความคิด ความเชื่อทีแตกต่างกัน จึงทำให้มีพื้นฐานการมองทีแตกต่างกัน เช่น ทัศนคติของชาวตะวันตกมองความเป็นหน่วยสมบูรณ์ว่เป็นความงาม แต่ทีทัศนคติของคนไทยนั้นมองความงามว่ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศรัทธาความเชื่อทางพุทธศาสนา วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร พระพุทธรูป ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ปราสาทพระราชมังคลาภิเษก ซึ่งมักจะแสดงถึงความงาม ในภาวะของความโปร่งเบา ความเป็นทิพย์ ความขรรเจิดเพริศแพรว

ในการให้ความสำคัญของสภาพแวดล้อม หรือสิ่งใด ๆ ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า นั้น นอกจากความงดงามที่ปรากฏออกมาแล้วยังมีองค์ประกอบที่สำคัญที่สามารถจะเป็นเกณฑ์ หรือตัวบ่งชี้ที่แสดงถึงคุณค่าได้อีก ดังนี้

1. อายุ สิ่งใดที่มีอายุมากผ่านกาลเวลามาหลายยุคหลายสมัยย่อมเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งๆ นั้นจะไม่ปรากฏความงดงามหลงเหลืออยู่ เช่น รอยเท้า ไดโนเสาร์ โครงกระดูกมนุษย์โบราณ เป็นต้น

2. ความสำคัญหรือเรื่องราวในอดีต เหตุการณ์ที่มีความสำคัญและเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญในอดีต ย่อมถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า เช่น เติงพระบรมมหาราชวัง พระมหากษัตริย์ ป้อม ค่าย ประตูหอรับต่างๆ เป็นต้น

3. สิ่งที่เป็นที่สืบทอดยึดถือปฏิบัติต่อกันมา หรือวัฒนธรรม ประเพณีของแต่ละชนชาติ เช่น ศาสนา พิธีกรรม ขนบประเพณีต่างๆ ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น

นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

แนวทางในการดำเนินการอนุรักษ์ และพัฒนาให้สำเร็จตามจุดประสงค์ และเป้าหมายที่วางไว้ จำเป็นจะต้องอาศัยมาตรการดำเนินการทางด้านกฎหมายเข้ามามีส่วนในการส่งเสริมและควบคุมการดำเนินการอีกทางหนึ่ง ซึ่งนโยบายและกฎหมายต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการวางแผนอนุรักษ์กรุงธนบุรี มีดังต่อไปนี้

1. นโยบายและแผนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ก. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539)
แผนพัฒนา ฯ ฉบับนี้ เป็นแผนที่ใช้เป็นแนวทาง ในการพัฒนาระดับประเทศ โดยมีส่วนที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนากรุงธนบุรีได้ คือ ในส่วนของ เป้าหมายการพัฒนาภาคมหานครและเขตเศรษฐกิจใหม่ โดยมุ่งที่จะพัฒนาโครงข่าย การบริการพื้นฐาน เพื่อเป็นแกนนำการขยายตัวและการใช้ที่ดิน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

กำหนดแนวทางการพัฒนา โดยประสานการลงทุนโครงข่ายบริการพื้นฐานกับการจัดการด้านที่ดินและสิ่งแวดล้อม ให้การขยายตัวของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

- โครงการส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับ
ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีสำนักสวัสดิการสังคม สำนักงานเขต และสำนักนโยบายนและแผนกรุงเทพ
มหานครเป็นผู้รับผิดชอบ

- โครงการจัดหาและพัฒนาสวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น
และภูมิทัศน์เมือง กองผังเมือง สำนักปลัดกรุงเทพมหานครเป็นผู้รับผิดชอบ

ข. แผนงานป้องกันน้ำท่วมและระบายน้ำ

- โครงการป้องกันน้ำท่วมและระบายน้ำในเขตพื้นที่ชั้นใน
ของกรุงเทพมหานคร

- โครงการป้องกันน้ำท่วมและระบายน้ำในพื้นที่ด้านตะวันออก
ของกรุงเทพมหานคร

โครงการทั้งสองนี้อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักการระบายน้ำ
กรุงเทพมหานคร

ค. แผนงานการกำจัดน้ำเสีย

- โครงการก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสียภาษีเจริญหนองแขม
- โครงการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียคลองชั้น (เอกชน)
- โครงการปรับปรุงระบบไหลเวียนของน้ำและขุดลอก
คูคลองในเขตกรุงเทพมหานคร

โครงการทั้งสามนี้ควบคุมดูแลโดย สำนักระบายน้ำ
กรุงเทพมหานคร

- โครงการควบคุมคุณภาพน้ำทิ้งจากสถานประกอบการ
การของสำนักงานเขตต่าง ๆ ซึ่งมีสำนักงานเขตเป็นผู้รับผิดชอบ

ง. แผนการจัดการขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูลของเสียที่เป็น
อันตรายอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักรักษาความสะอาด

จ. แผนงานป้องกันและแก้ไขมลพิษทางอากาศและเสียง
อยู่ในความรับผิดชอบของกองอนามัยสิ่งแวดล้อม สำนักอนามัย สำนักงานเทศกิจ และ
สำนักงานเขต

2. แผนงานสาขาการใช้ที่ดินระบบจราจรและสาธารณูปโภค

ก. แผนงานผังเมืองและการใช้ที่ดิน อยู่ในความรับผิดชอบ
ของกองผังเมือง สำนักงานปลัดกรุงเทพมหานคร โดยมีโครงการที่เกี่ยวข้องคือ

- โครงการวางผังท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร
- โครงการวางผังปรับปรุงบริเวณและสิ่งก่อสร้างที่มี

คุณค่าริมแม่น้ำลำคลอง และเขตพื้นที่ในกรุงเทพมหานคร

ข. แผนงานจัดระบบจราจร การขนส่งและสาธารณูปโภค
อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานโยธา โดยมีโครงการที่เกี่ยวข้องดังนี้

- โครงการก่อสร้างถนนอรุณอมรินทร์
- โครงการก่อสร้างถนนพรวนถนัด ถึงพุทธมณฑลสาย 4
- โครงการก่อสร้างถนนเลียบทางรถไฟสายใต้ฝั่ง

ตะวันตก

- โครงการปรับปรุงถนนบางแวก
- โครงการเชื่อมซอยอำนาจสุข-ซอยศักดิ์เจริญ

(เจริญสินทวงศ์ ซอย 13)

2. กฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ก. พระราชบัญญัติผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2544

ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2544 นี้เป็นผังเมืองรวม
ฉบับแรกที่มีการประกาศใช้ในการวางผังของเมืองหลวง โดยกำหนดให้มีเนื้อที่วางผัง
1,568.7 ตารางกิโลเมตร ซึ่งเท่ากับเนื้อที่การปกครองของกรุงเทพมหานคร สำหรับ
ประชากร 7.5 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2544

1. แผนการใช้ที่ดิน

รายละเอียดของผังเมืองรวมกรุงเทพมหานครนี้กำหนด
ให้กรุงเทพมหานคร มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้คือ

ก. ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลป
วัฒนธรรมไทย (สีน้ำตาลอ่อน) ได้แก่ ที่ดินบริเวณ คูเมืองเดิมกรุงเทพมหานครแนวแม่น้ำ
เจ้าพระยาทั้งในเขตบางกอกน้อย เขตบางกอกใหญ่

ข. ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก (สีน้ำตาล)
ได้แก่ที่ดินส่วนใหญ่ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งกำหนดให้มีความหนาแน่นชุมชนได้ 50 คนต่อไร่

ค. ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง (สีส้ม)
ได้แก่ บริเวณศูนย์บางขุนนท์ ทางตอนบนของคลองบางกอกน้อย ซึ่งกำหนดให้มีความ
หนาแน่นชุมชน 20 คนต่อไร่

ง. ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรม (สีแดง) ซึ่งเป็นศูนย์พาณิชย์กรรมย่อย ได้แก่ บริเวณศูนย์พรวนุก และศูนย์ปิ่นเกล้า ในเขตบางกอกน้อย

จ. ที่ดินประเภทสถานบันราชการการสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ (สีน้ำเงิน) ได้แก่ พื้นที่บริเวณสถานีรถไฟธนบุรี ปากคลองบางกอกน้อย

2. โครงการถนนตามพระราชบัญญัติผังเมืองรวมกรุงเทพมหานครโดยกำหนดถนนไว้ 5 ขนาดคือ

- แบบ ก ขนาด 20.00 เมตร

- แบบ ข ขนาด 40.00 เมตร

- แบบ ค ขนาด 50.00 เมตร ก่อสร้างจากถนน

พระเจ้าตากสินบรรจบถนนกรุงธนบุรี ไปบรรจบถนนวงแหวนรอบนอกทางตะวันตก (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 304)

- แบบ ง ขนาด 60.00 เมตร ก่อสร้างใหม่จากถนน

แบบ ค ที่ตัดใหม่ขึ้นไปทางเหนือตัดถนนเพชรเกษม บางกอกน้อย นครชัยศรี จรดเขตผังเมืองรวมบริเวณเขตคลังชั้น ถนนสายนี้จะ เป็นถนนวงแหวนชั้นกลาง

- แบบ จ ขนาด 80.00 เมตร ก่อสร้างจากถนนวง

แหวนรอบนอก (ถนนพระรามที่ 2) ไปจนสุดเขตผังเมืองรวมบริเวณเขตราษฎร์บูรณะ

3. การพิจารณาพื้นที่รองรับการขยายตัวของเมือง จากผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร ได้กำหนดรูปแบบการใช้ที่ดินในอนาคต ให้เมืองขยายตัวออกไปทางพื้นที่ฝั่งตะวันออกเป็นจำนวนมาก ตามแนวทิศทางการพัฒนาในเขตลาดกระบัง มีนบุรี หนองจอกโดยขยายตัวพัฒนาเป็นชุมชนตามถนนสายหลัก ซอยและเส้นทางคมนาคมเพื่อให้รองรับการขยายตัว เข้ากับโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกในอนาคต

4. พื้นที่ว่างรองรับการขยายตัวในอนาคต พื้นที่ว่างในเขตฝั่งธนบุรี หรือฝั่งตะวันตกของกรุงเทพมหานครกำหนดให้อยู่ในกรอบถนนวงแหวนรอบนอกและแนวถนนเพชรเกษม จรดคลองบางแกว คลองภาษีเจริญ และออกไปทางเขตหนองแขม และเขตภาษีเจริญ พื้นที่อนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม พื้นที่สีเขียวประเภทชนบทเกษตรกรรมและพื้นที่กึ่งอาศัยหนาแน่นปานกลาง ยังมีที่ว่างรองรับการพัฒนาได้อีกมาก

ข. พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 การควบคุมการก่อสร้างตัดแปลงอาคารในปัจจุบันอยู่ภายใต้อำนาจตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ ซึ่งตราขึ้นเพื่อประโยชน์แห่งความมั่นคงแข็งแรง ความปลอดภัย การป้องกันอัคคีภัย การสาธารณสุข การรักษา

คุณภาพสิ่งแวดล้อม การผังเมือง การสถาปัตยกรรม และการอำนวยความสะดวกแก่การควบคุมอาคาร ตลอดจนการอื่นที่จำเป็นซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ เป็นการรวบรวมและปรับปรุงจากพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2479 และพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างในเขตเพลิงไหม้ พ.ศ. 2476 โดยข้อกำหนดของการควบคุมอาคารมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- ลักษณะแบบรูปทรง สัดส่วน เนื้อที่และที่ตั้งของอาคาร
- ลักษณะระดับเนื้อที่ของที่ว่างภายนอกอาคารหรือแนวอาคาร
- ระยะหรือระดับระหว่างอาคารกับอาคาร หรือเขตที่ดินของผู้อื่น

หรือระหว่างอาคารกับถนน ตรอก ซอย ทางเท้า หรือที่สาธารณะ

- บริเวณห้ามก่อสร้าง คัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้ายและใช้หรือ

เปลี่ยนการใช้อาคารชนิดใดหรือประเภทใด

ค. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และนิพนธ์สถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

พระราชบัญญัติฉบับนี้ มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดิน และควบคุมอาคาร ดังนี้คือ เกี่ยวกับโบราณสถานนั้น เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและควบคุมโบราณสถาน กำหนดให้มีการประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนโบราณสถาน และกำหนดเขตที่ดินเป็นเขตโบราณสถาน โดยมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการให้โอกาสแก่ผู้ครอบครองโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุ มีสิทธิในการยื่นคำร้องคัดค้านการขึ้นทะเบียนฯ ต่อศาลได้ ถ้าเจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่พอใจในการกำหนดเขตโบราณสถานในเขตที่ดินครอบครองอยู่รวมทั้งสาระเกี่ยวกับการควบคุมการก่อสร้าง ซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลง โบราณสถาน หรือการขุดค้นสิ่งใด ๆ ในบริเวณโบราณสถาน และบทลงโทษในการฝ่าฝืนบทบัญญัติ ดังกล่าว

ง. พระราชบัญญัติรักษาคลอง ร.ศ. 121

มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการดูแลรักษาคลองเก่าที่มีอยู่แล้ว และคลองที่จะขุดขึ้นมาใหม่ให้เรียบร้อย ไม่ให้มีการทิ้งขยะหรือสิ่งโสโครกเททิ้งลงในคลอง เพื่อป้องกันการตื้นเขิน รักษาสมดุลทางน้ำ และทำลายทัศนียภาพของคลอง

จ. พระราชบัญญัติรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2503

มีสาระสำคัญในการจัดระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง ให้อยู่ในสภาพ

ที่สะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยกว่าที่เป็นอยู่ โดยกำหนดให้ผู้ครอบครองอาคาร ห้างแถว ห้างร้าน โรงงาน โรงแรม โรงมหรสพ หรือภัตตาคาร มีหน้าที่ช่วยเจ้าพนักงานท้องถิ่น ดูแลรักษาความสะอาดทางเท้า หน้าอาคาร และให้ผู้ครอบครองอาคาร หรือที่ดินที่เห็นจาก ที่สาธารณะจัดทำความสะอาดไม่ปล่อยให้มี ต้นไม้ หรือหญ้าขึ้นรกรุงรัง กรณีที่เจ้าพนักงาน เห็นว่า อาคารใดที่ตั้งอยู่ริมถนนชำรุดทรุดโทรม หรืออยู่ในสภาพอันเป็นที่น่ารังเกียจ และไม่ อาจแก้ไขได้ มีอำนาจสั่งให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองจัดการรื้อถอน

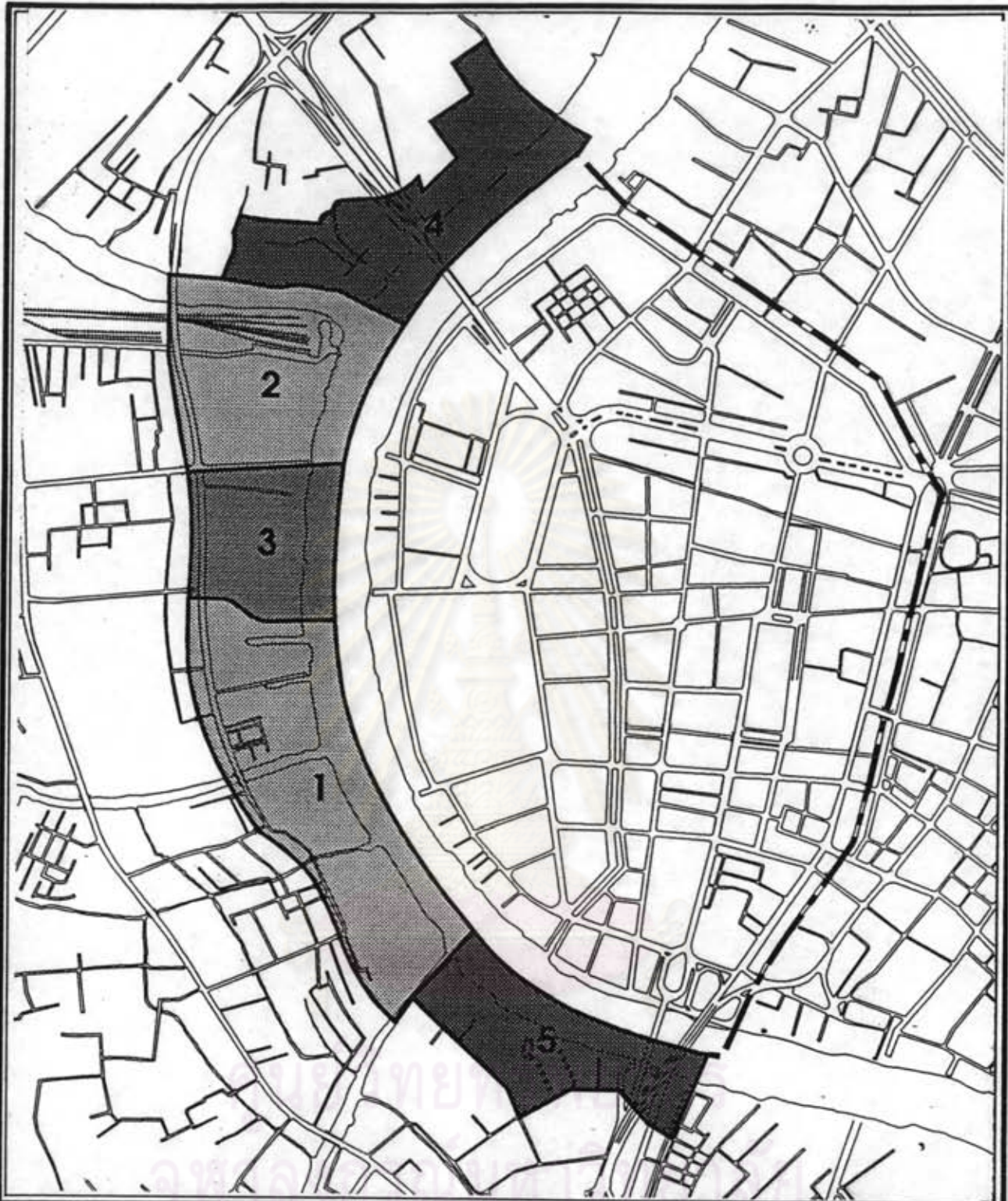
ฉ. พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณค่าสิ่งแวดลอมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัตินี้เป็นการปรับปรุงจากพระราชบัญญัติฉบับ พ.ศ. 2518 โดยมีเนื้อหาเพื่อป้องกันและยับยั้งปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม อันสืบเนื่องมาจากการขยายตัวของประชากร การหลั่งไหลของประชากรเข้าสู่เมืองใหญ่ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ถูกต้อง การเกิดมลพิษในเมืองจากการปล่อยมลพิษของผู้ประกอบการอุตสาหกรรม เป็นต้น โดยกฎหมายฉบับนี้ จะเป็นแนวทางการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ตรวจสอบ และ ประเมินผลการปฏิบัติงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจและเอกชน

ช. การควบคุมการจัดสรรที่ดินอาศัยตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 286

เรื่องควบคุมการจัดสรรที่ดิน ประกาศในปี พ.ศ. 2515 เป็นกฎหมาย เพื่อควบคุมการจัดสรรที่ดินของเอกชน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เพื่อประโยชน์ของผู้ซื้อที่ดินจัดสรร และเพื่อผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ สังคม ให้วางแผนผังโครงการ หรือวิธีการในการจัดสรรที่ดินเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการผังเมือง

ช. ประกาศกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. 2535) เรื่องกำหนดบริเวณห้าม ก่อสร้าง คัดแปลงใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทภายในบริเวณผังธนบุรี ตรงข้ามบริเวณ กรุงรัตนโกสินทร์ โดยแบ่งพื้นที่ควบคุมเป็น 5 บริเวณภายในแขวงบางยี่ขัน แขวงศิริราช แขวงวัดอรุณฯ แขวงวัดกัลยาณ์ และแขวงสมเด็จพระเจ้าพระยา เพื่อเป็นการอนุรักษ์บริเวณผังธนบุรี ซึ่งเป็นบริเวณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ และสถาปัตยกรรม ของประเทศไทย โดยควบคุมทั้งประเภท ชนิด ขนาด และความสูงของอาคารตามผังเมือง เฉพาะ มาตรา 28 (แผนที่ 2.1)

การศึกษาคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีเพื่อการอนุรักษ์

แสดง แผนที่ท้ายข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร

สัญลักษณ์

1. บริเวณที่ 1
2. บริเวณที่ 2
3. บริเวณที่ 3
4. บริเวณที่ 4
5. บริเวณที่ 5

ที่มา คณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์

๒๖

แผนที่ 2.1

๗. ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2522

มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการกำหนดแนวอาคาร และระยะต่าง ๆ การร่นแนวอาคารห่างจากศูนย์กลางทางสาธารณะ ลัดส่วนระหว่างความสูงของอาคารกับระยะจากผนังด้านหน้า อาคารจตแนวดนหน้ากตรงข้าม และการกำหนดที่ว่างอันปราศจากหลังคาหรือสิ่งปกคลุมของอาคารสาธารณะ ซึ่งไม่ได้ใช้เป็นที่พักอาศัยควบคู่ไปกับการกำหนดที่ว่างด้านหน้าอาคารของห้องแถว ตึกแถว อาคารพาณิชย์ โรงงานอุตสาหกรรม และอาคารสาธารณะ

๘. ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดการควบคุมทัศนียภาพหรือมุมมองบริเวณพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม

เป็นมาตรการควบคุมทั้งทิศทางในระดับดินและมุมมอง โดยระดับดินจะใช้มุมมองจากจุดกึ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยา หรือฝั่งพระนครบริเวณตรงหน้าพระปรางค์เป็นหลัก แล้ววัดมาทางซ้ายมือและขวามือด้านละ 30 องศา รวมเป็น 60 องศา มีลักษณะเป็นมุมแหลม ส่วนมุมเงยจะใช้บริเวณที่ห่างจากพระปรางค์ประมาณ 90 - 100 เมตรซึ่งเป็นมาตรฐานสากลเป็นจุดศูนย์กลางแล้วใช้มุมมอง 5 องศา ไต่ระดับขึ้นไปเรื่อย ๆ คือ บริเวณที่ 1 ห่างจากจุดศูนย์กลางออกมาประมาณ 250 เมตร ควบคุมสิ่งปลูกสร้างให้มีความสูงได้ไม่เกิน 16 เมตร บริเวณที่ 2 ในระยะ 150 เมตร ควบคุมความสูงได้ไม่เกิน 23 เมตร บริเวณที่ 3 ในระยะ 80 เมตร จนถึงถนนอิสรภาพและข้ามมาอีกฝั่งของถนนในระยะ 110 เมตร ควบคุมความสูงได้ไม่เกิน 40 เมตร (ภาพประกอบ 2.1)

โครงการและการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์กรุงธนบุรี

1. โครงการที่ดำเนินงานโดยรัฐบาล

ก. โครงการกรุงรัตนโกสินทร์

โครงการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษามากที่สุดโครงการหนึ่งคือโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นโครงการที่ดำเนินการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดูแลรักษากรุงรัตนโกสินทร์รวมทั้งพื้นที่ส่วนหนึ่งของฝั่งธนบุรี บริเวณฝั่งตรงข้ามกับกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งรวมศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 200 ปี สืบมารวมทั้งเป็น และเป็นพื้นที่ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ที่สำคัญของประเทศไทยต่อนานาชาติ

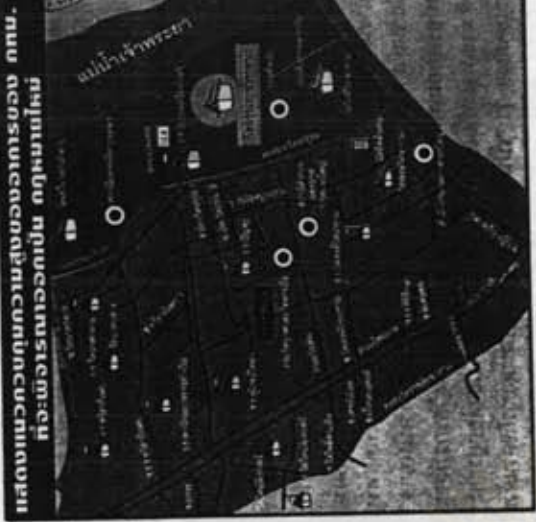
คู่มือการวัดอุณหภูมิความร้อนบ้านประวัติศาสตร์อยุธยา

กทม.ชี้ขาดแผนคุมตึกสูงบังคับพระปรางค์
วัดอรุณฯ ซิตเส้นคุมพื้นที่ระดับกว้าง 60 องศา
ห้ามสร้างตึกสูงเกินระดับมมมมมม 5 องศา เค็ด
ขาด ส่งผลให้ระยะไกลสุด 250 เมตรแรกถึง
ถนนมิตรภาพ สร้างตึกสูงได้แค่ 16-40 เมตร เผย
ระยะกระเทบพาดหางไกลถึงเขตพื้นที่สีน้ำตาล
บางส่วนของบางกอกใหญ่ สถาปนิกสยามฯ
ชานรับเป็นนโยบายที่ดี แต่ราคาที่ดินตกুবแน่

อ่านต่อหน้า 2 ▶

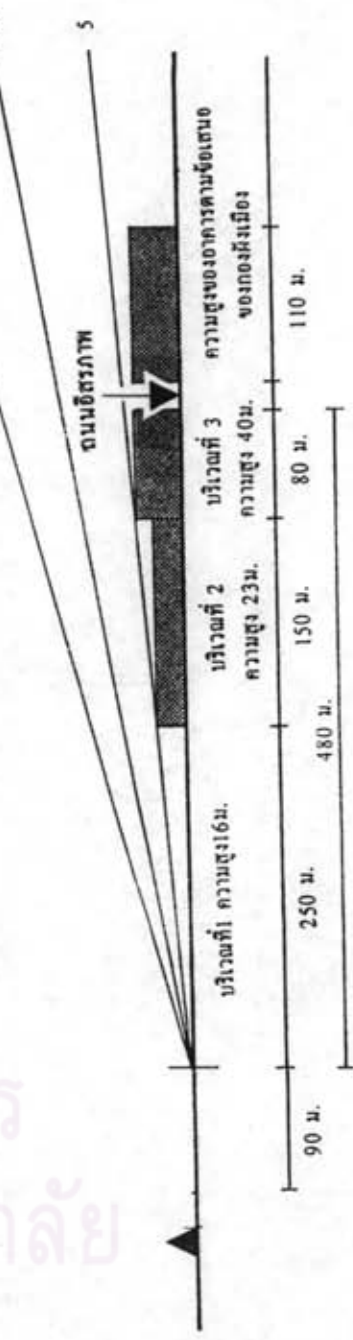

● โครงการต้นโกลีนาห์
วิว แมนชั่น ที่ก่อสร้าง
ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา
ที่ได้รับการคัดค้านอย่าง
มากในช่วงเวลาที่ผ่าน
มา แต่ไม่สามารถแก้ไข
ได้ เพราะได้รับใบอนุญาต
ก่อสร้างก่อนที่กฎ
หมายจะมีผลบังคับใช้
ถ่ายภาพจากกรมกษาณ

ภาพประกอบที่ 2.1 การควบคุมความสูงของอาคารตามระยะห่างจากโบราณสถาน

มุมมองความสูงของอาคารโดยรอบโบราณสถาน
(ตามมาตรฐานของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์
เสนอต่อคณะกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรม)

แต่ในปัจจุบันจากความเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็วในลักษณะ

เมืองโตเดี่ยว (Primate City) ของกรุงเทพมหานครกำลังก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับกรุงรัตนโกสินทร์นานัปการ อาทิ ความต้องการในการใช้ที่ดินในเมืองที่มีสูง ความขัดแย้งในการใช้ที่ดิน อันมีผลมาจากการขาดการวางผังเมือง อาคารสิ่งก่อสร้างสมัยใหม่เข้ามาทำลายบดบังทัศนียภาพ และบรรยากาศอันงดงามของกรุงรัตนโกสินทร์ลงไป รวมทั้งปัญหามลพิษ น้ำเน่า อากาศเสีย ปัญหาความเลื่อมโทรมของอาคาร เป็นต้น เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2516 สมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมได้เล็งเห็นปัญหาดังกล่าว จึงมีแนวความคิดที่จะอนุรักษ์พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์นี้เอาไว้โดยกำหนดเป็น "โครงการกรุงรัตนโกสินทร์" และบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (2520-2527) โดยมีกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ดำเนินการ โดยจัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ปรับปรุงและบูรณะโบราณสถานบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ ต่อมาทางกรุงเทพมหานครได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่งคือ คณะกรรมการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมภายในกรุงเทพมหานคร โดยมีขอบเขตครอบคลุมพื้นที่กรุงเทพมหานครทั้งหมด

ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาถึงความสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้น โดยมีมติแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการรวมคณะกรรมการเดิมทั้ง 2 ชุดเข้าด้วยกัน และมอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ในปัจจุบันเปลี่ยนเป็น สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม) เป็นผู้ดูแล เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้คือ

1. เพื่อปรับปรุงพื้นที่บางส่วนให้เป็นที่ว่าง และเป็นสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ
2. เพื่ออนุรักษ์อาคารสถานที่ และบริเวณบางส่วนที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์
3. เพื่อจำแนกและกำหนดประเภทการใช้ที่ดินให้เป็นสัดส่วน และให้ประสานกับระบบถนนแผนจราจร และระบบสาธารณูปโภคของเมือง

หน้าที่ของคณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์

1. กำหนดนโยบายและแผนในการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์
2. จัดทำแผนงานโครงการอนุรักษ์ และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์
3. กำหนดหลักเกณฑ์การก่อสร้างอาคารทั้งของภาครัฐ และภาคเอกชน

ให้สอดคล้องกับนโยบายการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์

- ที่จำเป็น
4. กำหนดบริการพื้นฐานทั้งในด้านสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ
 5. กำหนดหน่วยงานที่ต้องรับผิดชอบ และสนับสนุนงบประมาณสำหรับโครงการต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ และพัฒนาให้ดำเนินงานตามแผน
 6. แต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะทำงานเฉพาะเรื่อง
 7. ควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย
- การดำเนินงานของคณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์
- การดำเนินงานของคณะกรรมการชุดนี้ ได้แบ่งแนวทางในการดำเนินงานออกเป็น 5 แนวทาง ดังนี้คือ
1. การกำหนดการใช้ที่ดิน รวมทั้งเป็นแนวทางในการควบคุมการก่อสร้างและ ต่อเติมอาคารของภาครัฐบาลและเอกชน นี้อป้องกันผลกระทบต่อสิ่งก่อสร้างโบราณสถาน และทัศนียภาพในบริเวณโครงการ
 2. การกำหนดหลักเกณฑ์ในการควบคุมอาคาร และสิ่งก่อสร้างในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ โดยกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง คัดแปลง ไข หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารชนิดใด หรือประเภทใด ในกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน ชั้นนอก และภายในบริเวณฝั่งธนบุรี
 3. การอนุรักษ์บริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และโบราณสถานซึ่งได้แยกประเภทสิ่งก่อสร้างที่ควรอนุรักษ์ และปรับปรุงออกเป็น 11 ประเภท คือ พระบรมมหาราชวัง พระราชวัง วัง และวัดในอาณาเขต ศาลนสถาน ศาล อนุสาวรีย์ ป้อม และกำแพงเมือง อาคารของราชการและเอกชน ส่วนสาธารณะ อาคารร้านค้า คลอง สะพาน ทำน้ำ
 4. การวางแนวทางการอนุรักษ์ และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ คณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ และสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ โดยการสนับสนุนของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP/REGIONAL OFFICE) ได้จัดให้มีการประกวดผลงานการออกแบบด้านผังเมือง สถาปัตยกรรม เพื่อสภาพแวดล้อมที่พึงปรารถนาสำหรับกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้น ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้นำมาเป็นบรรทัดฐานในการวางแนวทางอนุรักษ์ และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ 5 แนวทาง ดังนี้
 - ก. การใช้ที่ดินบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน
 - ข. การใช้ที่ดินบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก
 - ค. การจัดระบบจราจร
 - ง. การจัดระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

จ. การจัดภูมิสถาปัตยกรรม

5. การควบคุมให้เป็นไปตามแนวนโยบาย และแนวทางที่ได้กำหนดไว้ โดยมีแนวทางปฏิบัติงาน ดังนี้

ก. การติดตามประเมินผลของการดำเนินโครงการตามมติ คณะกรรมการฯ

ข. การมอบหมายให้หน่วยงานปฏิบัติดำเนินการและรายงานผลต่อคณะกรรมการฯ

ค. การปรับปรุงทางการดำเนินงานของคณะกรรมการฯ

พื้นที่โครงการ

บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์มีเนื้อที่ทั้งหมด 4.1 ตร.กม. แบ่งออกเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในและกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอกและกรุงธนบุรี (แผนที่ 2.2)

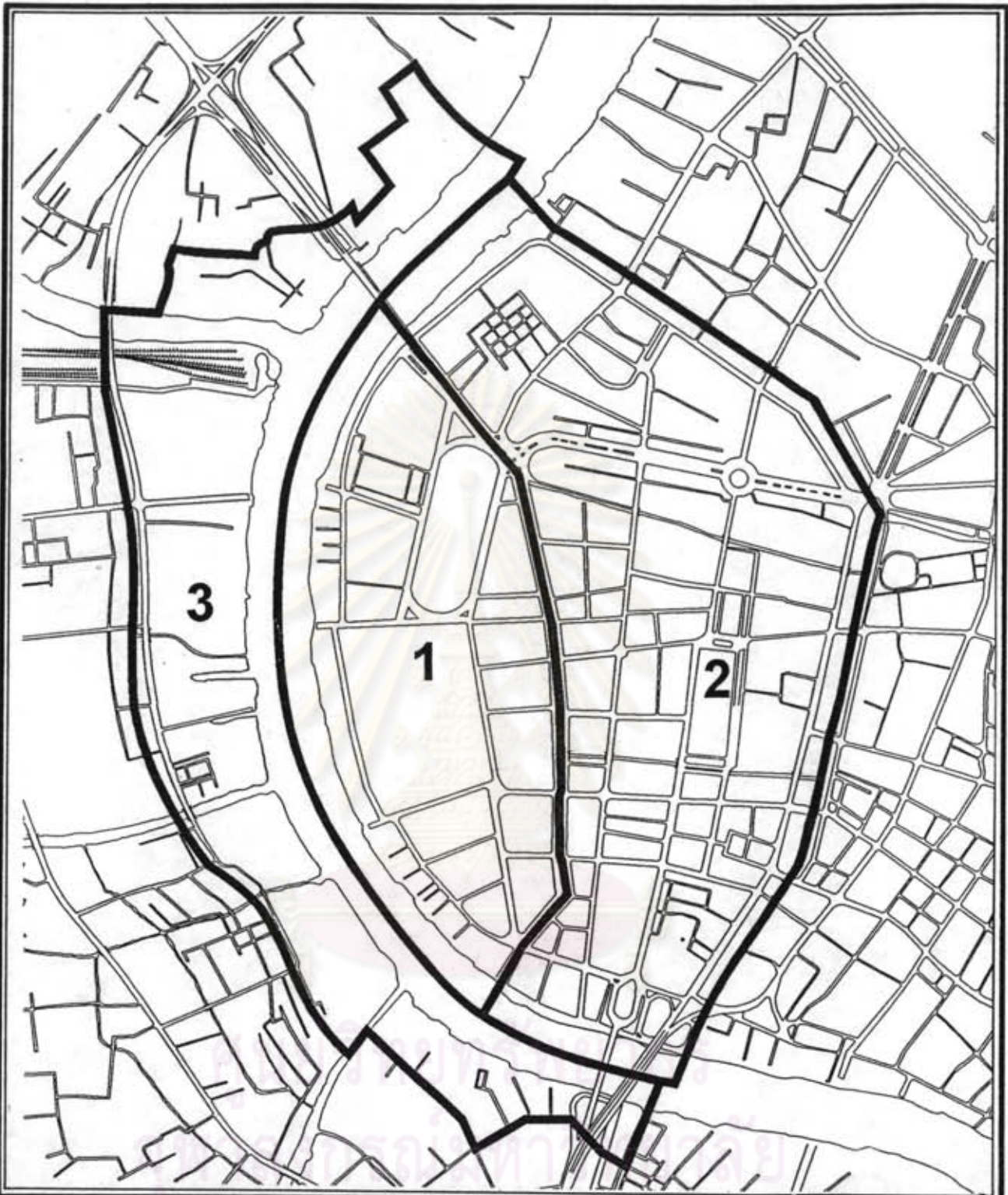
1. กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน คือ บริเวณที่อยู่ภายในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านพระบรมมหาราชวังไปจนถึงคลองคูเมืองเดิม (คลองหลอด) มีเนื้อที่ประมาณ 1.8 ตร.กม. หรือ 1,125 ไร่ ตั้งอยู่ในท้องที่แขวงพระบรมมหาราชวังเขตพระนคร

2. กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก มีอาณาเขตตัดจากคลองคูเมืองเดิมไปจนถึงคลองรอบกรุง มีเนื้อที่ประมาณ 2.3 ตร.กม. หรือ 1,413 ไร่ ตั้งอยู่ในท้องที่แขวงชนะสงคราม แขวงตลาดยอด แขวงบวรนิเวศ แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ และแขวงบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร

3. กรุงธนบุรี มีอาณาเขตตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างตัดแปลงใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทภายในบริเวณฝั่งธนบุรีตรงข้ามบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ มีเนื้อที่ประมาณ 1.74 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,088.8 ไร่ ตั้งอยู่ในท้องที่แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย และแขวงวัดอรุณฯ เขตบางกอกใหญ่ แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี แขวงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี แขวงสมเด็จเจ้าพระยา เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

ข. โครงการอนุรักษ์และพัฒนาสถานแวดล้อมโดยกองทัพเรือ

กองทัพเรือถือได้ว่าเป็นสถาบันราชการที่มีความสำคัญ และตั้งอยู่ในพื้นที่กรุงธนบุรีตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า สถานแวดล้อมโดยรอบของหน่วยงานภายในกองทัพเรือจึงประกอบด้วยสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ อาทิ พระราชวังเดิม

การศึกษาคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีเพื่อการอนุรักษ์

แสดง ขอบเขตพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์

สัญลักษณ์

1. บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน
2. บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก
3. บริเวณกรุงธนบุรี

ที่มา คณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์

๒๖

แผนที่ 22

วัดวาอารามต่างๆ รวมทั้งแม่น้ำคลองสายสำคัญ เป็นต้นด้วยเหตุนี้ทางกองทัพเรือ ภายใต้ความรับผิดชอบของ สถานีทหารเรือกรุงเทพได้ตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของสภาพแวดล้อมจึง ได้มีโครงการต่างๆที่มีส่วนในการอนุรักษ์และพัฒนากรุงเทพฯ ดังนี้

1. โครงการทางพุทธศาสนา โดยทางกองทัพเรือมีนโยบายที่จะนำผ้าพระกฐินหลวงไปถวายยัง วัดหลวง บริเวณที่ตั้งรอบ ๆ กองทัพเรือเป็นประจำทุกปี โดยหมุนเวียนไปถวาย ณ วัดต่าง ๆ ตามความเหมาะสม
2. โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในวัดอรุณฯ
3. โครงการจัดเก็บขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลในแม่น้ำเจ้าพระยา
4. โครงการร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในการพัฒนา เช่น การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลในวโรกาสวันสำคัญต่าง ๆ

2. โครงการที่ดำเนินงานโดยภาคเอกชน

ก. โครงการ "PATA - ตาวิเศษ ร่วมใจพัฒนาวัดอรุณฯ"

โครงการดังกล่าวเป็นความร่วมมือของภาคเอกชนที่เข้ามามีส่วนในการอนุรักษ์และพัฒนา วัดอรุณราชวราราม ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญในหลาย ๆ ด้านต่อประเทศไทย จากความสำคัญและปัญหาที่ประสบอยู่ทางสมาคม PATA ประเทศไทย (Pacific Asia Travel Association Thailand Chapter) ซึ่งเป็นหน่วยงานเอกชนที่ส่งเสริม และบริการทางด้านการท่องเที่ยว มีธุรกิจเอกชนเข้าร่วมเป็นสมาชิก 3 ฝ่าย ประกอบด้วย สายการบิน โรงแรม และบริษัทนำเที่ยว ได้ร่วมกับ สมาคมสร้างสรรค์ไทย (ตาวิเศษ) จัดโครงการพัฒนาวัดอรุณฯ ขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2533 สืบเนื่องมา เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมวัดอรุณราชวราราม ให้มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย ร่มรื่นสวยงามยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมให้หน่วยงานท้องถิ่น ชุมชน และประชาชนทั่วไปเกิดจิตสำนึก ห่วงแหนสถานที่ที่มีคุณค่า และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตและสังคมไทย

โครงการพัฒนาดังกล่าว เป็นโครงการที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2533 โดยดำเนินการพัฒนาบริเวณท่าเรือหน้าวัด ปรับปรุงบริเวณร้านค้าของที่ระลึก ติดตั้งถังดักไขมัน จัดทำถังขยะ และปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์บริเวณที่นั่งพักผ่อน รวมทั้งโครงการกระตุ้นเชิญชวนให้บรรดา พ่อค้า แม่ค้า นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไปทิ้งขยะให้เป็นที่เป็นทางดูแลรักษาต้นไม้และไม่ทำลายสภาพแวดล้อม